

Центр політико-правових
реформ

Центр політико-правових реформ — громадський аналітичний центр, заснований у 1996 році. Місією ЦППР є сприяння проведенню реформ у політико-правовій сфері задля утвердження в Україні демократії, верховенства права та належного урядування.

Основними напрямками діяльності Центру є конституціоналізм, публічна адміністрація, судівництво, кримінальна юстиція. Питання захисту прав людини, протидії корупції та європейської інтеграції є наскрізними для усіх напрямків діяльності.

Видання надруковано в межах проекту ЄС «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади». Думки, висловлені у вступній статті, жодною мірою не відображають офіційної позиції Європейського Союзу.

ISBN 978-966-2214-13-0

9 789662 214130

www.pravo.org.ua

КОНСТИТУЦІЯ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

(з передмовою Володимира Шаповала)

В. М. Шаповал

КОНСТИТУЦІЯ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Київ – 2018

*Рекомендовано до друку
правлінням Центру політико-правових реформ*

Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) /
В.М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 62 с.

Брошура містить Конституцію Італійської Республіки.

Брошура адресована всім, хто цікавиться питаннями конституціоналізму.

ISBN 978-966-2214-13-0

© В. М. Шаповал, 2018
© Центр політико-правових реформ, 2018

ПЕРЕДМОВА

Формування сучасної італійської державності пов'язане з національним визвольним рухом, відомим в історії як *Risorgimento* (з італійської – відродження, оновлення). Цей рух, що майже відразу набув виразного державотворчого характеру, фактично розпочався у кінці XVIII ст. і в основному завершився утворенням 1861р. єдиної держави – Королівства Італії.

Вагомим чинником тогочасного національного державотворення було існування Королівства Сардинія, значну частину території якого складали острів Сардинія та історичний регіон П'ємонт. Це королівство у суспільно-політичному сенсі позитивно відрізнялося від інших держав, що існували тоді на терені сучасної Італії. Зокрема, у період революційних подій 1848-1849рр., які мали по суті загальноєвропейський масштаб, у кількох з таких держав були введені відносно демократичні конституції і сформовані парламенти. Але після придушення революційного руху майже усі ці конституції були відкинуті і у відповідних державах відновили абсолютно-монархічне правління.

Єдиною з таких конституцій, що продовжувала діяти, був Статут, октройований (дарований) королем Сардинського королівства Карлом Альбертом у березні 1848р. і відомий під назвами Альбертинського або, рідше, П'ємонтського статуту. Ще у XIX ст. італійські автори вбачали, що у цьому акті були відтворені певні засади парламентаризму, притаманні тогочасному державному ладу Великобританії.¹ Після утворення єдиної держави Карл Альберт став королем Королівства Італії, а Статут був прийнятий як конституція цієї держави і діяв у такій якості протягом століття.

Разом з тим Статут та інші основні закони періоду революційних подій 1848-1849рр. не були першими спробами конституційної нормотворчості на терені Італії. До таких спроб, хоча загалом формальних, треба віднести конституційні акти, введені у так званих «республіках-сестрах», або «клієнтських республіках», сформованих у межах деяких європейських країн у наслідок їх окупації французькими військами. Такі державні утворення існували в кінці XVIII - на початку XIX ст. Офіційним призначенням введених тут конституційних актів визначали поширення республіканських

принципів, запроваджених у тогочасній Франції. Реально вони слугували цілям організації адміністрування у відповідних державних утвореннях, здійснюваного владою Франції з певним залученням їх представників.

Серед «республік-сестер» однією з найбільш відомих є Лігурійська республіка з центром у Генуї, що існувала у період 1797-1805рр. Не менш відома Цизальпінська республіка з центром у Мілані, існування якої припало на 1797-1802рр. Її правонаступником була Італійська республіка (1802-1805рр.). Після утвердження за Наполеоном статусу імператора французів Італійська республіка була перетворена в Італійське королівство, а королем проголосили самого Наполеона. Це державне утворення існувало до 1814р., тобто до кінця періоду, визначеного у французькій політичній історії як період Першої імперії. Конституційні акти, що були введені в «республіках-сестрах», відтворювали основи державного ладу, встановленого у відповідний період у Франції.

У преамбулі Статуту 1848р. він був визначений основним законом. При цьому в його останній статті передбачалося, що «усі закони, які не відповідають Статуту, скасовуються». Тим самим за Статутом визнавалася найвища юридична сила. Проте за порядком ревізії цей акт відрізнявся від інших тогочасних конституцій з властивостями основного закону. Зокрема, зміни до нього могли бути внесені шляхом прийняття звичайних законів.² Значну роль у регулюванні відносин владарювання відігравали різні звичаї, які склалися у державно-політичній практиці, причому їх правова природа дискутувалася. Такі звичаї не лише фактично доповнювали текст Статуту, а й іноді суттєво коригували його. У зв'язку з цим італійські автори зазвичай характеризують Статут як гнучку конституцію, але таку, що має найвищу силу.

Звідси можна стверджувати, що за своїми властивостями Статут був унікальним явищем у світовому конституціоналізмі. Як відомо, однією з властивостей конституції як основного закону є те, що зміни до неї вносяться актами, прийнятими парламентом кваліфікованою більшістю голосів його членів. Відповідні конституції традиційно характеризують як жорсткі. Конституції, зміни до яких вносяться законами, прийнятими простою більшістю (більшістю мінімально від кворуму у парламенті) або абсолютною більшістю (більшістю від загального складу парламенту), трактують як гнучкі. Однак за гнучкими конституціями найвища юридична сила, як правило, не визнається. Одним з відповідних винятків був саме Статут 1848р.

У ст.1 Статуту «єдиною державною релігією» визнавалася католицька релігія, але одночасно констатувалася толерантність держави до інших

культів відповідно до закону. За його змістом встановлювалася відносно обмежена монархія, яку визначили як «монархічне представницьке правління» (ст.2). Таку форму державного правління прийнято характеризувати як дуалістичну монархію, де монарху належить ключове місце у державному механізмі. Проте за результатами державно-політичної практики, що, як зазначалося, складалася й поза змістом конституційного тексту, запроваджена за Статутом форма правління на початок ХХ ст. набула основних ознак парламентської монархії. Крім того, хоча у Статуті не йшлося про суверенітет народу і про народне представництво, він містив главу, присвячену правам і обов'язкам громадянина, а за його змістом була відображена ідеологія розподілу влад.

Згідно із Статутом законодавчу владу здійснювали спільно король і палати, а виконавча влада належала виключно королю. При цьому король визначався як «верховний глава держави», а його особа – як «святина і недоторкана» (ст.ст.4,5). Королю належало право законодавчої ініціативи, право відкладального вето (закони, щодо яких король застосував вето, могли повторно розглядатися палатами лише на наступній сесії) і право розпуску палати депутатів на власний розсуд. Король на власний розсуд призначав на посади і звільняв з посад міністрів, причому уряд як окремий державний орган і окрема посада глави уряду не передбачалися. У ст.68 передбачалося, що правосуддя походить від короля і здійснюється його іменем. Король також на власний розсуд призначав усіх суддів, але судді після трьох років перебування на посаді набували статус «незмінюваних», тобто призначених безстроково.

Водночас на кінець ХІХ ст. склався звичай, за яким міністри визнавалися політично відповідальними перед палатами. Так само на звичасвому рівні визначили і встановили інститут уряду (ради міністрів) як відповідного державного органу і виокремили у складі уряду посаду прем'єр-міністра. Тоді ж склалася практика формування персонального складу уряду з урахуванням розстановки політичних сил передусім у палаті депутатів.

Відповідно до Статуту парламент (хоча термін «парламент» у цьому акті не було вжито) був двопалатним. Члени палати депутатів, що мала значення нижньої палати, обиралися на п'ять років і визначалися такими, що «представляють націю в цілому» (ст.41). Тим самим визнавався вільний (а не імперативний) характер мандата депутата. Право голосу на виборах до палати депутатів, будучи спочатку значно обмеженим, до Першої світової війни набуло значення реально рівного і загального. Сенат – фактично верхня палата – формувався шляхом довічних призначень,

здійснюваних королем, причому останній не був обмежений за кількістю таких призначень. До складу сенату входили також принци королівської родини, які досягли визначеного віку.

Як зазначалося, у тексті Статуту не передбачалася політична відповідальність уряду перед парламентом. Проте був встановлений механізм кримінальної відповідальності міністрів перед спеціальним судом за свої діяння на посаді, що могли бути кваліфіковані як кримінально-карані. Обвинувачення у відповідних випадках формулювалося і висувалося палатою депутатів, а роль спеціального суду мав виконувати сенат. Але з часом цю відповідальність фактично заступила саме політична відповідальність міністрів перед палатами. У XIX ст. така зміна у характері відповідальності міністрів за свої діяння на посаді була притаманна й іншим європейським країнам, де відносно обмежена монархія поступово трансформувалася у парламентську монархію.

Після приходу до влади фашистської партії на чолі з Б.Муссоліні форма державного правління, що на той час склалася в Італії, була формально збережена. Формально чинним залишався й Статут 1848р., хоча державний лад був кардинально змінений низкою актів, прийнятих або виданих у 1923-1928р. До того ж поступово були знівельовані роль і значення короля у сфері владарювання: він перетворився у по суті ритуальний інститут, який нерідко забезпечував зовнішню легальність фашистського режиму, що складався. Важливим було й те, що судді втратили статус «незмінюваних» і поступово набули значення звичайних державних службовців.

Одним з відповідних актів був закон про повноваження і прерогативи глави уряду, прийнятий у грудні 1925р. Згідно з цим законом глава уряду (прем'єр-міністр) призначався і звільнявся королем, перед яким відповідав за «загальну політику уряду». Але такі порядок призначення та звільнення і відповідальність глави уряду були формальними. Характерно, що декрет короля про призначення глави уряду мав скріплювати підписом сам призначуваний глава уряду. Міністрів аналогічно призначав і звільняв король за пропозицією глави уряду, і вони визнавалися відповідальними перед королем та перед главою уряду. При цьому повноваження міністрів визначалися декретом короля, виданим за пропозицією глави уряду. Останнім практично незмінно протягом існування фашистського режиму був Б.Муссоліні.

Установлений законом 1925р. статус глави уряду не пов'язувався лише зі сферою виконавчої влади, в якій він відігравав домінуючу роль. Зокрема, передбачалося, що без згоди глави уряду жодне питання не могло бути включене до порядку денного засідань палат парламенту. Крім того,

глава уряду міг вимагати повторного голосування щодо конкретного законопроекту, відхиленого палатами. Тим самим ідея розподілу влад почала набувати умовного характеру і створювалися можливості для узурпації влади главою уряду. Про відповідні тенденції свідчив також зміст ст.9 закону, де застерігалася відповідальність за «посягання на життя, недоторканість і свободу» глави уряду, а також за його образу «словами чи діями».³

Зазначені тенденції знайшли підтвердження у прийнятому у січні 1926р. законі про право виконавчої влади створювати юридичні правила, згідно з яким уряд уповноважувався видавати акти з метою забезпечення «законної організації і діяльності державних органів і об'єднань громадян». Більше того, у випадках «невідкладності і безумовної необхідності» король набував право видавати декрети, які мали силу закону, після їх попереднього обговорення в уряді. Такі декрети послуговували, зокрема, своєрідній «партизації» держави, за умов якої фашистська партія, що з 1926р. залишилася єдиною в країні, інтегрувалася з державним механізмом. Додамо, що статут самої фашистської партії був затверджений декретом короля, який мав силу закону.

Масштаб «партизації» (або фашизації) держави засвідчив закон про організацію і повноваження вищої ради фашизму, прийнятий у грудні 1928р. Ця рада, утворена 1923р. як найвищий колективний орган фашистської партії, з прийняттям названого закону набула якості й важливого органу держави. Про це свідчить ст.1 закону, відповідно до якої вища рада фашизму є «верховним органом, що уособлює режим, котрий виник за наслідками жовтневої революції 1922р.»¹. У цій статті також передбачалося, що вища рада фашизму здійснює законодавчу функцію у визначених законом випадках і надає висновки з «питань державної важливості», а згідно зі ст.12 – навіть висновки «конституційного характеру».

Відповідно до закону 1928р. головою вищої ради фашизму був за посадою глава уряду. Членами ради також за посадою визначалися голови палат, частина міністрів, голова спеціального суду «із захисту держави», відомого в історії як фашистський трибунал, а також голови державних профспілок і союзів підприємців та деякі інші особи. Інші члени ради формально призначалися королем на три роки з числа тих, хто мав «особливі заслуги перед нацією і справою фашистської революції» (ст.7). До «партійних» повноважень вищої ради фашизму віднесені схвалення ста-

¹ Так званий «похід на Рим» Б.Муссоліні та його прибічників, який завершився здобуттям ним посади глави уряду.

туту партій за пропозицією глави уряду і призначення на керівні посади у партії та звільнення з таких посад.

Однією з рис державно-політичного розвитку Італії у період з початку 20-х років минулого століття і до завершення Другої світової війни були намагання побудувати так звану корпоративну державу. Як відомо, ідея корпоративної держави сполучена з теорією солідаризму, сформульованою французьким юристом Л.Дюгі у першій чверті XX ст. За цією теорією держава розглядається як «корпорація, що працює» на благо усього суспільства, а не окремих класів або груп. Поняття класів її прибічники по суті замінили на поняття корпорацій, засобом яких має, зокрема, здійснюватися «співробітництво праці і капіталу». На практиці спроби побудувати корпоративну державу призводили до формування і утвердження авторитарного політичного режиму і до надмірного посилення впливу держави на процеси у національній економіці.

Ідея корпоративної держави знайшли відображення у багатьох актах, прийнятих і виданих в Італії у відповідний період. Так, прийнятим у травні 1928р. законом про політичне представництво, тобто виборчим законом, було передбачено, що право висувати кандидатів у депутати належить національним конфедераціям визнаних законом профспілок (синдикатів), а також юридичним особам і асоціаціям, що мають «національне значення і слугують цілям культури, виховання, взаємодопомоги і пропаганди» (ст.3,4).

У березні 1930р. згідно з відповідним законом було утворено національну раду корпорацій. Головою ради був визначений глава уряду, відповідні функції якого за його дорученням міг здійснювати спеціальний міністр – міністр корпорацій, яким певний час був сам Б.Муссоліні. У структурі національної ради корпорацій, передбачалися різні секції і підсекції, утворювані для урахування «потреб щодо різних професій і занять». До повноважень ради віднесли тлумачення хартії праці, здійснення права законодавчої ініціативи, захист професійних інтересів різних груп, а також допомогу професійним спілкам, яких офіційно визначали як «фашистські синдикати». Усього було утворено двадцять дві корпорації, які охоплювали практично усе доросле населення країни. За умов повної заборони страйків корпорації здійснювали контроль за укладенням колективних трудових договорів і застосовували механізми розв'язання конфліктів між працівниками і працедавцями.

Згадувана хартія праці була прийнята у квітні 1927р. великою радою фашизму і офіційно опублікована як закон. У ній йшлося про те, що корпорації, які трактувалися як державні інститути, мають право видавати

акти, обов'язкові для виконання профспілками, а також про «солідарність між різними чинниками виробництва» і регламентувалися процедури примирення у колективних трудових спорах. Прийнятим у квітні 1926р. законом про правову організацію колективних трудових відносин від усіх членів профспілок категорично вимагалася «благонадійність з позицій національного інтересу», що було одним із свідчень характеру тогочасного політичного режиму в Італії.

Своєрідним апофеозом у використанні різних юридичних засобів побудови корпоративної держави можна вважати ліквідацію палати депутатів згідно з прийнятим 1938р. законом. Фактично на заміну була утворена чисельна за складом палата фашій² і корпорацій, призначенням якої абстрактно визначили «співпрацю з урядом щодо прийняття законів». Її голову формально призначав король, інших членів – глава уряду. Проявом «корпоративізації» державного життя була й реорганізація влади на рівні адміністративно-територіальних одиниць, у наслідок якої ліквідували її самоврядність. Очевидно, що такий стан у царині організації держави не міг зберегтися після краху фашистського режиму.

Після Другої світової війни за результатами загальнонаціонального референдуму, проведеного у червні 1946р., було ліквідовано монархію і запроваджено республіканську форму державного правління. Одночасно були проведені вибори до Установчих зборів, які мали розробити та прийняти нову конституцію і тимчасово здійснювати парламентські функції. Сучасний державний лад визначено Конституцією Італійської Республіки, яку 22 грудня 1947 р. прийняли саме Установчі збори, і яка набула чинності 1 січня 1948р.

Конституцію 1947р. (нерідко її визначають як Конституцію 1948р.) можна вважати класичним прикладом так званих соціальних основних законів, частина положень яких адресована безпосередньо суспільству. Такі положення, зокрема, фіксують соціальні та економічні орієнтири розвитку держави і, що важливо, закріплюють порівняно широке коло соціально-економічних прав. Прикметними у цьому сенсі є положення, згідно з якими держава «вимагає безумовного виконання обов'язків політичної, економічної і соціальної солідарності» (ст.2) і «визнає за усіма громадянами право на працю та сприяє створенню умов, які забезпечують реальність цього права», а кожний громадянин «зобов'язаний... здійснювати діяльність або функцію, що сприяють матеріальному або духовному прогресу суспільства» (ст.4).

² Таку назву мали первинні осередки фашистської партії.

За змістом Конституції 1947р. Італія є парламентською республікою. За умов багатопартійності і навіть партійної роздробленості, що характеризує суспільно-політичне буття сучасної Італії, одним з наслідків запровадження такої форми державного правління можна вважати неодноразовий розпуск палат, де часто була відсутня утворювана на основі однієї політичної партії більшість, і ще частіше - сформування складу уряду, який нерідко мав коаліційний характер. Так, наявне на 2018р. скликання палат є сімнадцятим від 1948р., а чинний склад уряду – шістдесят першим. З іншого боку, така роздробленість партійної системи і «нестабільність» парламенту та уряду є неоднозначними з огляду на їх наслідки для соціуму. Достатньо зауважити, що Італія є третьою серед країн так званої єврозони за основними показниками національної економіки. Не виникає сумнівів стосовно демократичного характеру політичного режиму, сформованого у цій країні.

Парламент, що за змістом ст.70 Конституції здійснює «законодавчу функцію», складається з двох палат – Палати Депутатів і Сенату Республіки. До складу фактично нижньої палати – Палати Депутатів – входять 630 депутатів, обраних шляхом загальних і прямих виборів. Віковий ценз для кандидатів у депутати – 25 років. До складу Сенату – фактично верхньої палати – входять 315 сенаторів, обраних від регіонів. Віковий ценз для кандидатів у сенатори – 40 років. Активне виборче право належить громадянам у віці 18 і 25 років на виборах відповідно до Палати Депутатів і до Сенату, а самі вибори проводяться за пропорційною системою. Крім обраних сенаторів, до складу Сенату входять довічно усі колишні президенти, «якщо не відмовляються від цього». Чинний Президент може призначити сенаторами довічно п'ять громадян, котрі «услили батьківщину видатними заслугами в соціальній, науковій, художній і літературній сферах» (ст.59).

Палати вважаються рівними, і це вбачають у тому, що їх обирають на однаковий строк - п'ять років, що вони засідають практично одночасно, і коли одна з палат збирається позачергово на сесію або на засідання, то відповідно збирається інша. Важливо, що кожний законопроект може бути внесений до будь-якої з палат, і це не створюватиме для неї переваги у законотворчому процесі. У разі виникнення розбіжностей між палатами у цьому процесі для їх подолання утворюється узгоджувальна комісія на паритетних засадах представництва від палат. Крім того, кожна з палат уповноважена здійснювати парламентський контроль за Урядом, зокрема у спосіб інтерпеляції.

Інтерпеляція вважається найбільш ефективним способом (формою)

парламентського контролю за урядом і запроваджена в усіх країнах з парламентськими та змішаною республіканською формами державного правління. Узагальнено інтерпеляція – це сформульована членом парламенту або, у більшості країн, визначеною за числом групою членів парламенту і подана у письмовій формі вимога до глави уряду, іншого члена уряду чи уряду в цілому у визначений строк дати пояснення на пленарному засіданні парламенту (палати) з приводу конкретних дій уряду або загальних питань його політики. Це пояснення обговорюється у парламенті (палаті), а саме обговорення може спричинити постановку питання про політичну відповідальність уряду перед парламентом.

Правом законодавчої ініціативи у Парламенті наділені Уряд, члени обох палат, а також деякі інші державні органи, частина з яких визначена конституційним законом. Цим правом наділена, зокрема, Національна рада економіки і праці, яка згідно зі ст.99 Конституції включає «експертів та представників різних категорій виробників». Її визначено консультативним органом палат та Уряду і такою, що «може брати участь у розробці законодавства з економічних і соціальних питань».

У Конституції передбачено народну ініціативу: палати зобов'язані розглянути законопроект, запропонований від імені не менше як 50 тис. виборців (ст.71). До особливостей державного ладу Італії треба віднести конституювання законодавчого референдуму, який може бути проведений також за народною ініціативою. Так, згідно зі ст.75 «референдум призначається для повного або часткового скасування закону або акта, що має силу закону, якщо цього вимагають п'ятсот тисяч виборців або п'ять регіональних рад» - представницьких органів територіальних автономій. У теорії світового конституціоналізму референдуми за народною ініціативою узагальнено визначають як петиційні референдуми, а відповідні референдуми щодо скасування прийнятого парламентом закону – як народне вето.

Відповідно до ст.87 Конституції «Президент Республіки є главою держави і уособлює національну єдність». Президента обирають строком на сім років на спільному засіданні палат Парламенту за участю делегатів від регіональних рад (по три делегата від більшості регіонів і один від одного з регіонів). Президент обирається більшістю у дві третини від загальної кількості учасників такого засідання, але після третього відповідного голосування достатньою є абсолютна більшість, тобто більшість від загальної кількості учасників засідання, на якому його обирають. Віковий ценз для кандидатів у Президенти – 50 років.

Серед повноважень Президента можна виділити право розпускати оби-

дві палати або одну з них, а також право повернути закон до Парламенту на повторний розгляд – право вето. При цьому вето Президента щодо звичайного закону долається за правилом простої більшості, тобто більшості мінімально від кворуму у кожній з палат, за яким закон був прийнятий спочатку. Президент уповноважений видавати декрети, що мають силу закону. Однак будь-який акт Президента визнається недійсним якщо його не контрасигнував (не скріпив своїм підписом) міністр, котрий запропонував видати відповідний акт, а щодо згадуваних декретів – не контрасигнував ще й глава уряду.

Уряд – Рада Міністрів – виступає як вищий орган виконавчої влади. Формально Президент призначає главу уряду, а за пропозицією останнього - інших членів уряду (міністрів). Проте Президент здійснює призначення на посаду глави уряду виходячи виключно з розстановки партійно-політичних сил у палатах, з наявності конкретної парламентської більшості. Процедура формування Ради Міністрів передбачає отримання довіри у Парламенті, яка надається кожною з палат шляхом прийняття відповідної резолюції.

Згідно з Конституцією 1947р. Уряд несе колективну та індивідуальну політичну відповідальність перед кожною з палат, що може спричинити його вимушену відставку або таку саму відставку окремих міністрів у наслідок прийняття однією з палат резолюції недовіри, ініційованої щонайменше як десятою частиною від її загального складу. Як відомо, сенс політичної відповідальності уряду перед парламентом завжди у тому, що парламентська більшість, виходячи з мотивів доцільності, може у відповідний спосіб оцінювати діяльність уряду. Реалізація такої відповідальності уряду залежить так само від розстановки партійно-політичних сил у парламенті (палаті).

Ключові місце і роль в організації і діяльності Уряду належать Голові Ради Міністрів, тобто главі уряду. Відповідно до ст.95 Конституції Голова Ради Міністрів «керує загальною політикою Уряду і несе за неї відповідальність,... забезпечує єдність політичного і адміністративного напрямів у діяльності Уряду, заохочуючи і координуючи діяльність міністрів». У свою чергу, міністри визначені колективно відповідальними за діяльність Уряду та індивідуально - за діяльність відповідних міністерств.

У Конституції 1947р. передбачена відносно вузька колегія - Президія Ради Міністрів. Як свідчить практика світового конституціоналізму, за умов відповідної моделі організації уряду до його складу входять керівники усіх центральних органів виконавчої влади. Сукупно вони становлять уряд, назвою якого звичайно є саме рада міністрів, і який за своїм

складом може бути численним. Тому в його структурі нерідко утворюють президію (бюро), до якої включають найбільш авторитетних за змістом їх компетенції міністрів, і яка відіграє вирішальну роль в урядовій діяльності. Однак тільки уряд у повному складі формально уповноважений ухвалювати офіційні урядові рішення.

Відповідно до іншої моделі організації уряду, прийнятої в інших країнах, урядом є кабінет міністрів, або кабінет. За такої моделі уряду як органу у складі керівників усіх центральних органів виконавчої влади не існує. Ухвалювати офіційні урядові рішення уповноважений кабінет міністрів (кабінет), до складу якого так само входять найбільш авторитетні міністри.

За будь-яких умов, в Італії, як і в інших країнах з парламентськими формами державного правління, глава уряду має значення стрижня уряду, і його позиція зазвичай є вирішальною при визначенні персонального складу уряду. До того ж уряд вважається партійним за своїм характером, а його глава звичайно є лідером правлячої партії більшості або однієї з партій коаліції. Як наслідок, глава уряду може виступати фактичним керівником парламентської більшості, здатним контролювати діяльність законодавчого органу.

Конституція 1947р. не встановила конкретних повноважень Ради Міністрів, проте реальна компетенція Уряду об'єктивно є широкою. Таке явище характерне для більшості парламентських республік, а невизначеність щодо обсягу і змісту урядової компетенції створює можливості для найширших тлумачень. Важливо, що передбачається можливість делегування Парламентом законодавчих повноважень Уряду і припускається самостійне урядове законотворення «у випадках надзвичайності, необхідності і невідкладності» і у вигляді тимчасових декретів з наступним їх затвердженням палатами (ст.77). Але Уряд повинен одночасно з виданням таких актів передати їх для затвердження до палат, які, навіть якщо розпущені, збираються протягом п'яти днів. Тимчасові декрети втрачають силу з моменту видання якщо не були затверджені палатами протягом шістдесяти днів після їх опублікування.

За змістом Конституції 1947р. судову владу здійснюють суди загальної юрисдикції і органи адміністративної юстиції. Систему загальних судів очолює Вищий касаційний суд, а систему органів адміністративної юстиції – Державна рада. Функцію адміністративної юстиції реалізує також Рахункова палата. Так, відповідно до ст.103 Конституції «Державна рада та інші органи адміністративної юстиції здійснюють юрисдикцію з питань захисту законних інтересів у зв'язку з діями публічної адміністрації, а

в особливих випадках, передбачених законом, також з питань захисту суб'єктивних прав. Рахункова палата здійснює юрисдикцію з питань публічної звітності та з інших питань, визначених законом». Крім того, Державну раду визначено консультативним органом передусім Уряду з «питань права і адміністрування».

Забезпечувати незалежність судової влади призначена Вища рада магістратури, в якій формально головує Президент. До складу цього органу входять перший голова і генеральний прокурор Касаційного суду (за Конституцією 1947р. прокуратура здійснює кримінальне переслідування). Дві третини інших його членів строком на чотири роки обирають суди з числа суддів, одну третину – Парламент на спільному засіданні палат з числа «професорів права університетів і адвокатів». Заступник голови Вищої ради магістратури обирається самою радою з числа її членів, обраних Парламентом. Рада вирішує питання зарахування до штату судової влади, призначення на посаду, переміщення і звільнення з посади суддів, підвищення суддів по службі і застосування щодо них дисциплінарних заходів.

Статус Конституційного Суду визначено в окремому розділі Конституції 1947р. До його складу входять п'ятнадцять суддів, у рівній кількості призначуваних Президентом, Парламентом на спільному засіданні палат і вищими судами загальної і адміністративної юрисдикції. Конституційним законом застережено, що Президент призначає суддів з «урахуванням необхідності забезпечити» співвідношення між політичними більшістю і меншістю, професійну спеціалізацію суддів тощо. Судді Конституційного Суду призначаються строком на дев'ять років і не можуть бути призначені повторно.

До юрисдикції Конституційного Суду віднесено визначення конституційності законів, а також «актів держави та регіонів, що мають силу закону»; вирішення спорів про розмежування компетенції між різними «владами» держави, між державою і регіонами, а також між різними регіонами; розгляд обвинувачень проти Президента або міністрів, висунутих відповідно до Конституції, і у наслідку - ухвалення рішень щодо їх перебування на посаді. Крім того, згідно з конституційним законом 1953р. Конституційний Суд уповноважений визначати «припустимість проведення референдуму».

За формою державного устрою Італія є унітарною державою, але із значними особливостями. Аналіз Конституції 1947р. із змінами спричиняє висновок, що нею створено правову основу децентралізації влади. Про сенси такої децентрації йдеться в її ст.5: «Єдина і неподільна Республіка визнає місцеві автономії і сприяє їх розвитку, здійснює найширшу адмі-

ністративну децентралізацію у службах, які залежать від Держави, узго-джує принципи і методи власного законотворення із завданнями автономії і децентралізації».

Для цілей урядування територію Італії поділено на двадцять регіонів, а також на метрополітенські (фактично найбільші за чисельністю насе-лення) міста, провінції і комуни. П'ять з регіонів визначено спеціальними регіонами, що пов'язано із запровадженням тут порівняно ширшої автоно-мії. Державу, територія якої поділена на автономні адміністративно-тери-торіальні одиниці, в теорії світового конституціоналізму характеризують як регіоналістську державу (інший приклад – Іспанія). У науці таку дер-жаву іноді трактують як проміжну за формою між унітарною і федератив-ною державами.

Якщо у первинному конституційному тесті автономіями визначалися тільки регіони, то у 90-і роки минулого століття на засадах автономії було реорганізоване владарювання в адміністративно-територіальних одиницях відносно нижчого рівня. Звідси згідно із ст.114 Конституції «Республіку утворюють комуни, провінції, метрополітенські міста, регіони і держава», а «комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони є автономними утвореннями з власними статутами, повноваженнями і функціями». Крім того, у ст.119 встановлено, що «комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони є фінансово автономними щодо своїх доходів та видатків».

Організація владарювання в регіонах визначена Конституцією 1947р. та їх статутами, причому значні особливості притаманні регіону Трентіно-Альто Адідже (Південний Тіроль), де частина населення, що проживає компактно, є німецькомовною. Статут приймається регіональною радою абсолютною більшістю голосів і не потребує затвердження з боку дер-жави. Разом з тим Уряд уповноважений порушувати перед Конституцій-ним Судом питання щодо конституційності статуту після його офіційного опублікування. Відповідно опублікований статут може бути винесений на регіональний референдум на вимогу п'ятдесятої частини виборців у регіоні або п'ятої частини членів відповідної ради. Статут є прийнятим на референдумі якщо за нього проголосувала більшість виборців. З іншого боку, статут спеціального регіону затверджується Парламентом шляхом прийняття конституційного закону.

На кожному рівні адміністративно-територіального поділу держави населенням відповідної одиниці обирається представницький орган – рада. Регіональні ради обираються строком на п'ять років і уповноважені, зокрема, приймати регіональні закони, тобто наділені законодавчими повноваженнями. У ст.117 Конституції розмежовано сфери законотво-

рення, здійснюваного на рівнях держави і регіону, що є характерним для федеративної держави. Крім того, ради регіонів уповноважені вносити законопроекти у палати Парламенту.

Виконавчим органом регіону є регіональна джунта. Голова джунти обирається на прямих виборах якщо статут регіону не передбачає іншого. Обраний голова джунти призначає і звільняє інших її членів. Згідно із ст.121 Конституції голова джунти «представляє регіон, керує діяльністю джунти і несе за цю діяльність відповідальність, здійснює промullaгацію законів регіону і видає регламентарні³ акти, відповідно до інструкцій Уряду Республіки керує здійсненням адміністративних функцій, делегованих регіону державою». Контрольні функції щодо діяльності регіональної ради і виконавчого органу регіону у визначених законом формах здійснює призначуваний Урядом представник держави (до 2001р. – комісар регіону).

Конституція 1947р. за порядком внесення до неї змін є жорсткою конституцією, хоча ступінь її жорсткості не є найвищим. Акт, яким вносять зміну або зміни до Конституції, має назву конституційного закону і приймається кожною з палат після двох його обговорень, проведених з інтервалом не менше як три місяці, абсолютною більшістю голос членів палати при другому голосуванні (ст.138). Назву конституційного закону мають також акти, які текстуально не інтегровані з Конституцією, але фактично доповнюють її. Передусім такими актами затверджували статuti спеціальних регіонів і вносили до них зміни. Відповідні акти приймаються Парламентом у той самий спосіб, що і конституційні закони, якими вносять зміни до Конституції. При цьому Президент не може застосовувати вето щодо конституційних законів.

За усіма конституційними законами визнається найвища юридична сила, що має сама Конституція. Тому якщо конституційний закон, який текстуально не інтегрований з Конституції, містить положення, відмінне за змістом від конкретного положення Конституції, офіційно застосовується правило «*lex posterior derogate lex prior*» (наступний закон скасовує закон попередній).

У Конституції 1947р. передбачено, що прийнятий палатами Парламенту закон про внесення змін до неї виноситься на референдум якщо протягом трьох місяців після його опублікування цього вимагатиме або п'ята частина членів будь-якої з палат, або п'ятсот тисяч виборців, або п'ять регіональних рад. Відповідний закон є прийнятим на референдумі

³ Підзаконні.

якщо за нього проголосувала більшість виборців. Проте референдум не проводиться якщо при другому голосуванні в кожній з палат закон про внесення змін до Конституції був прийнятий більшістю у дві третини від її загального складу.

За період після прийняття Конституції 1947р. до неї п'ятнадцять разів у різний спосіб вносилися зміни. Більшість з цих змін була присвячена організації влади і відносилася до частини II «Устрій Республіки». До відповідних змін, зокрема, належать ті, що стосувалися повноважень Конституційного Суду, порядку призначення його суддів і строку, на який вони призначаються (1953р., 1967р. і 1989р.), порядку визначення кількісного складу палат Парламенту (1963р.), розширення обсягу імунітету членів парламенту (1993р.), організації влади на рівні регіону, зокрема прямих виборів голів регіональних джунт (1999р.), утворення закордонного виборчого округу і парламентського представництва відповідних громадян (2000р. і 2001р.), забезпечення рівності чоловіків і жінок щодо обіймання виборних посад (2003р.) і принципу збалансованості державного та місцевих бюджетів (2012р.).

Найбільш об'ємними були зміни, внесені у Конституцію 1947р. у серпні 2001р.: цими змінами коригували зміст десяти її статей і відмінили п'ять. Вони спричинили розширення повноважень органів влади, утворюваних у регіонах, і посприяли поглибленню децентралізації. Разом з тим у політикумі ставилося питання проведення комплексної конституційної реформи. Для вирішення цього питання у 80-90-і роки минулого століття тричі утворювали парламентську комісію із завданням ревізувати Конституцію, але знову ж таки насамперед стосовно організації влади. У 1993р. і 1997р. така комісія була утворена навіть згідно із спеціально прийнятими конституційними законами. Однак відповідні зусилля не дали кінцевого результату через відсутність згоди парламентських політичних сил з ключових питань організації влади в країні.

У тих випадках, коли таку згоду знаходили, вона не мала підтримки на референдумі. Так, у листопаді 2005р. палати прийняли закон про внесення змін до Конституції у частині саме організації влади, які різною мірою торкалися її п'ятдесяти семи статей. За деякими оцінками, проведення відповідної реформи призвело б не тільки до поглиблення децентралізації влади, а й до фактичної «федералізації» держави. Але на референдумі, що відбувся у червні 2006р., схвалені палатами зміни не були підтримані виборцями.

Повторна спроба системно реформувати владу мала місце у період жовтень 2015р.–січень 2016р., коли палати прийняли відповідний акт.

Зокрема, пропонувалося посилити статус Голови Ради Міністрів шляхом наділення його деякими повноваженнями, які до цього становили компетенцію регіонів. Насамперед реформування мало б стосуватися Сенату, статус якого пропонувалося принципово змінити. По-перше, змінювалася назва цієї палати на Сенат регіонів і більше як у тричі зменшувався її кількісний склад. По-друге, відмовлялися від прямих виборів сенаторів, замість яких запроваджували непрямі вибори їх більшої частини регіональними радами і передбачали представництво у цій палаті від великих міст за посадою, здійснюване їх мерами. Нарешті, по-третє, значно звужувалася компетенція Сенату. Однак у грудні 2016р. зміни знову ж таки не були підтримані на референдумі.

У запропонованому перекладі Конституції 1947р. із змінами максимально дотримані лінгвістичні конструкції і граматичні прийоми, застосовані авторами оригінального тексту. Це може ускладнювати сприйняття його змісту українським читачем, але певною мірою зберігає колорит мови.

КОНСТИТУЦІЯ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

(станом на 1 січня 2018р., переклад В.М. Шаповала)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Стаття 1

Італія є демократичною республікою, що ґрунтується на праці.

Суверенітет належить народу, який здійснює його у формах і межах, визначених Конституцією.

Стаття 2

Республіка визнає і гарантує непорушні та невід’ємні права (*diritti inviolabili*) людини як індивіда і як члена громадських об’єднань (*formazioni sociali*), що розкривають її особистість, і вимагає безумовного виконання обов’язків політичної, економічної і соціальної солідарності.

Стаття 3

Усі громадяни є однаково цінними для суспільства і рівні перед законом незалежно від статі, раси, мови, віросповідання, політичних переконань, особистого і соціального стану.

Обов’язок Республіки – усувати перешкоди економічного і соціального характеру, які, обмежуючи свободу і рівність громадян, перешкоджають розвитку особи і участі усіх тих, хто працює, у політичній, економічній і соціальній організації країни.

Стаття 4

Республіка визнає за усіма громадянами право на працю і сприяє створенню умов, які забезпечують реальність цього права.

Кожен громадянин зобов’язаний, за можливостями і за власним вибором, здійснювати діяльність або функцію, що сприяють матеріальному або духовному прогресу суспільства.

Стаття 5

Єдина і неподільна Республіка визнає місцеві автономії і сприяє їх розвитку, здійснює найширшу адміністративну децентралізацію у службах, які залежать від Держави, узгоджує принципи і методи власного законотворення із завданнями автономії і децентралізації.

Стаття 6

Республіка на основі відповідних норм охороняє мовні меншини.

Стаття 7

Держава і Католицька церква, кожна у своїй сфері, незалежні і суверенні.

Їх відносини регулюються Латеранськими угодами.⁴

Внесення змін до цих угод, здійснене обома їх сторонами, не передбачає внесення змін до Конституції.

Стаття 8

Релігійні конфесії однаково вільні перед законом.

Інші, як католицька, релігійні конфесії мають право утворювати організації відповідно до своїх статутів якщо це не суперечить національному правопорядку (*ordinamento giuridico italiano*).

Їх відносини з державою регулюються законом на основі угод з організаціями, що представляють ці конфесії.

Стаття 9

Республіка сприяє розвитку культури, а також наукових і технічних досліджень.

Вона охороняє природу, історичну і художню спадщину Нації.

Стаття 10

Правопорядок Італії відповідає загальновизнаним нормам міжнародного права.

Правове становище іноземців регулюється законом відповідно до міжнародно-правових норм і договорів.

⁴ Укладені у 1929р. і частково переглянуті 1984р. три угоди по суті між Італією і Ватиканом, які присвячені взаємовідносинам держави і Католицької церкви.

Іноземець, який у своїй країні позбавлений можливості користуватися демократичними свободами, гарантованими Конституцією Італії, має право на притулок на території Республіки з дотриманням визначених законом умов.

Не припускається видача іноземців за політичні діяння⁵.

Стаття 11

Італія заперечує війну як посягання на свободу інших народів і як спосіб вирішення міжнародних спорів. Вона погоджується на умовах взаємності з іншими державами на обмеження суверенітету, необхідне для встановлення правопорядку, що забезпечить народам мир і справедливість. Вона сприяє міжнародним організаціям, діяльність яких спрямована на досягнення цієї мети, і виявляє їм прихильність.

Стаття 12

Прапор Республіки – італійський триколюр: зелений, білий і червоний у трьох вертикальних смугах однакового розміру.

ЧАСТИНА I

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

ГЛАВА I

ГРОМАДЯНСЬКІ ВІДНОСИНИ

Стаття 13

Особиста свобода є непорушною і невід'ємною.

Не припускається у будь-якій формі затримання, огляд, обшук або інше обмеження особистої свободи інакше як на підставі умотивованого рішення суду та виключно у випадках і у порядку, передбачених законом.

У разі нагальної потреби і у передбачених законом випадках органи публічної безпеки (*autorita di pubblica sicurezza*) можуть вживати тим-

⁵ Згідно з конституційним законом, ухваленим у 1967р., це положення і положення останньої частини статті 26 не стосуються випадків злочину геноциду.

часових заходів, про які протягом сорока восьми годин повідомляється суд. Якщо суд не затвердить ці заходи протягом наступних сорока восьми годин, вони вважаються скасованими.

Будь-яке фізичне і моральне насильство щодо осіб, до яких застосовані заходи обмеження свободи, має бути покаране.

Законом встановлюються максимальні строки затримання як запобіжного заходу (*carcerazione preventiva*).

Стаття 14

Особисте житло (*domicilio*) є недоторканим.

Огляд, обшук або конфіскацію майна не можна здійснювати інакше як у випадках і у порядку, визначених законом, і відповідно до гарантій, встановлених з метою захисту особистої свободи.

Перевірка і огляд, здійснювані з метою охорони здоров'я і попередження громадського лиха або в економічних чи фіскальних цілях, регулюються спеціальними законами.

Стаття 15

Свобода і таємниця листування та інших форм зв'язку є непорушними і невід'ємними.

Їх обмеження можуть бути встановлені лише за вмотивованим рішенням суду і з дотриманням гарантій, встановлених законом.

Стаття 16

Кожний громадянин може вільно пересуватися і проживати у будь-якій частині території держави за винятком обмежень, які встановлюються законом з метою охорони здоров'я або безпеки. Жодні обмеження не можуть бути встановлені за політичними мотивами.

Кожний громадянин має право залишати територію Республіки і повертатися за умов дотримання закону.

Стаття 17

Громадяни мають право збиратися мирно і без зброї.

Для проведення зборів, включаючи збори у публічних місцях, попереднього повідомлення не вимагається.

Про збори у публічному місці належить повідомити владу, яка може їх

заборонити лише з обґрунтованих мотивів у зв'язку з необхідністю забезпечення безпеки і громадського порядку.

Стаття 18

Громадяни мають право вільно, без спеціального дозволу, об'єднуватися в організації, що переслідують цілі, які для окремих осіб заборонені кримінальним законом.

Забороняються таємні об'єднання і такі, що хоча б опосередковано переслідують політичні цілі, досяжні за допомогою організацій військового характеру.

Стаття 19

Усі мають право вільно сповідувати релігійні вірування у будь-якій формі, індивідуальній або колективній, пропагувати їх і відправляти культові обряди приватним чином або публічно, за винятком обрядів, що суперечать добрим звичаям (*buon costume*).

Стаття 20

Церковний характер і релігійна або культова мета об'єднання не можуть стати приводом для встановлення законом спеціальних обмежень або для фіскальних заходів щодо порядку їх утворення, правоздатності і форм діяльності.

Стаття 21

Усі мають право вільно виражати свої думки усно, письмово та в інший спосіб.

Преса не підлягає дозволу або цензурі.

Конфіскація можлива лише за вмотивованим рішенням суду якщо вона прямо дозволяється законом про пресу або якщо відбулося порушення норм цього закону, які передбачають встановлення відповідальних осіб.

У разі нагальної потреби і за неможливості прийняття своєчасно рішення суду, конфіскація періодичної преси можлива за рішенням посадових осіб судової поліції (*ufficiali di polizia giudiziaria*), які повинні невідкладно і не пізніше як за двадцять чотири години повідомити про це суд. Якщо суд не прийме рішення про конфіскацію протягом наступних двадцяти чотирьох годин, рішення службових осіб судової поліції вважається скасованим.

Законом можуть встановлюватися правила щодо надання відомостей про джерела фінансування періодичної преси.

Забороняються друковані твори, вистави та інші заходи, що суперечать добрим звичаям. Законом передбачаються заходи, призначені забезпечувати попередження і припинення відповідних правопорушень.

Стаття 22

Ніхто за політичними мотивами не може бути позбавлений правоздатності, громадянства, імені.

Стаття 23

Жодні особисті або майнові повинності не можуть бути встановлені інакше як на основі закону.

Стаття 24

Усі можуть звертатися до суду за захистом своїх прав і законних інтересів.

Захист є непорушним і невід'ємним правом на будь-якій стадії і у будь-який момент процесу.

Відповідними інститутами малозабезпеченим гарантується можливість звертатися до суду з позовами і захищати свої інтереси у будь-якому суді.

Законом визначаються умови і способи відшкодування матеріальної шкоди, завданої судовими помилками.

Стаття 25

Ніхто не може бути вилучений з-під судової юрисдикції, встановленої законом.

Ніхто не може бути покараний інакше як на підставі закону, що вступив у силу до вчинення відповідного діяння.

Ніхто не може підлягати заходам безпеки інакше як у передбачених законом випадках.

Стаття 26

Видача громадянина можлива лише у випадках, прямо передбачених міжнародними угодами (*convenzioni internazionali*).

Не припускається видача за політичні діяння.

Стаття 27

Кримінальна відповідальність є індивідуальною.

Обвинувачений не вважається винуватим до засудження⁶.

Покарання не можуть суперечити сенсам гуманності і мають бути спрямовані на перевиховання засудженого.

Смертна кара не припускається⁷.

Стаття 28

Державні посадові і службові особи (funzionari e dipendenti dello Stato) і службовці публічних організацій (degli enti pubblici) відповідають згідно з кримінальними, цивільними і адміністративними законами за діяння, у наслідок яких порушено права.

У таких випадках цивільну відповідальність несуть також держава і відповідні публічні організації.

ГЛАВА II

ЕТИКО-СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Стаття 29

Республіка визнає права сім'ї як природного союзу, заснованого шлюбом.

Шлюб ґрунтується на моральній і юридичній рівності подружжя у межах, встановлених законом для забезпечення єдності сім'ї.

Стаття 30

Обов'язок і право батьків – утримувати, навчати і виховувати дітей, у тому числі народжених поза шлюбом.

У разі недієздатності батьків, законом визначаються ті, хто візьме на себе їх обов'язки.

⁶ Винесення судом обвинувального вироку.

⁷ До ухвалення у 2007р. конституційного закону ця частина закінчувалася наступними словами: «інакше як під час війни і у випадках, визначених законами воєнного часу».

Дітям, народженим поза шлюбом, законом гарантується юридичний і соціальний захист прав, тотожних правам членів законної сім'ї.

Законом визначаються порядок і межі встановлення батьківства.

Стаття 31

Республіка сприяє економічними та іншими заходами створенню сім'ї і виконанню її завдань, приділяючи особливу увагу багатодітним сім'ям.

Вона охороняє материнство, дітей і молодь, сприяючи інститутам, необхідним для виконання цього завдання.

Стаття 32

Республіка охороняє здоров'я як фундаментальне право індивіда і як загальний інтерес та гарантує безоплатне лікування для незаможних.

Ніхто не може бути підданий медичним дослідом інакше як на підставі закону. Законом враховується межа, зумовлена повагою до відповідної особи.

Стаття 33

Мистецтво і наука вільні, як вільне викладання.

Республіка визначає загальні правила (*norme generali*) щодо сфери освіти і засновує державні навчальні заклади різних видів і ступенів.

Організації і приватні особи мають право засновувати школи і освітні інститути, які утримуються без участі держави.

При визначенні прав і обов'язків недержавних навчальних закладів, які претендують бути прирівняними до державних, закон повинен забезпечити їм повну свободу, а тим, хто в них навчається, — умови, рівноцінні з умовами у державних навчальних закладах.

Для вступу до навчальних закладів різних видів і ступенів та їх закінчення, а також для доступу до професійної діяльності, передбачені державні іспити.

Вищі навчальні заклади, університети і академії мають право видавати власні статuti у межах, визначених законами держави (*leggi dello Stato*).

Стаття 34

Освіта доступна для усіх.

Початкова освіта, отримувана протягом восьми років, є обов'язковою і безоплатною.

Здібні і старанні учні, включаючи тих, у кого відсутні належні засоби існування, мають право переходу до навчання вищих ступенів.

Республіка забезпечує це право через надання стипендій, допомоги сім'ям та інших видів допомоги, які повинні надаватися на конкурсній основі.

ГЛАВА III

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Стаття 35

Республіка охороняє працю в усіх її формах і проявах.

Вона піклується про підготовку і підвищення професійної кваліфікації тих, хто працює.

Вона укладає міжнародні договори і підтримує міжнародні організації, які мають за мету закріпити і упорядкувати трудові права.

Вона визнає свободу еміграції з урахуванням обов'язків, встановлених законом для забезпечення суспільного інтересу, і захищає працю італійців за кордоном.

Стаття 36

Той, хто працює, має право на винагороду відповідно до кількості та якості його праці і достатню для забезпечення йому та його сім'ї вільного і належного існування.

Максимальна тривалість робочого дня встановлюється законом.

Той, хто працює, має право на щотижневий відпочинок та на щорічну оплачувану відпустку і не може від цього відмовитися.

Стаття 37

Жінка, яка працює, має такі самі права, що і працівник-чоловік, і за однакову роботу отримує однакову з чоловіком винагороду. Умови праці мають дозволяти їй виконувати сімейну функцію, яка є головною, і забезпечити матері і дитині належну охорону.

Законом встановлюється мінімальний вік для праці за наймом.

Республіка на основі спеціальних норм охороняє працю неповнолітніх і гарантує їм право на однакову з іншими винагороду за однакової праці.

Стаття 38

Кожний непрацездатний і такий, у кого відсутні належні засоби існування, має право на підтримку і соціальне забезпечення.

Ті, хто працюють, мають право на забезпечення матеріальними засобами, які відповідають життєвим потребам, що виникають у зв'язку з нещасним випадком, хворобою, інвалідністю, похилим віком і незалежним від них безробіттям.

Неповнолітні і особи без професійної підготовки мають право на освіту і професійну підготовку.

Положення цієї статті реалізуються органами та інституціями, утвореними або контрольованими державою.

Приватна благодійність є вільною.

Стаття 39

Профспілкова організація є вільною.

На професійні спілки не можуть бути покладені зобов'язання, крім необхідності їх реєстрації відповідно до закону у місцевих або центральних службах (*uffici locali o centrali*).

Умовою реєстрації професійних спілок є обов'язковість закріплення в їх статутах демократичних засад внутрішньої організації.

Зареєстровані професійні спілки мають права юридичної особи. Здійснюючи представництво пропорційно кількості своїх членів, вони можуть укладати колективні трудові договори, що мають обов'язкову силу для всіх осіб, які належать до тих категорій працівників, котрих стосуються відповідні договори.

Стаття 40

Право на страйк здійснюється відповідно до законів, що його регулюють.

Стаття 41

Приватна господарська ініціатива є вільною.

Вона не може розвиватися усупереч суспільній користі або на шкоду безпеці, свободі, людській гідності.

Законом передбачаються програми заходів і контроль, на основі яких публічна і приватна господарська діяльність може бути спрямована і скоординована з урахуванням соціальних цілей.

Стаття 42

Власність може бути державною або приватною. Економічні блага належать державі, суспільству або приватним особам.

Приватна власність гарантується законом, який визначає способи набуття права власності, володіння, користування і розпорядження нею, а також межі приватної власності з метою забезпечення її соціальної функції і доступності для усіх.

У передбачених законом випадках приватна власність може бути експропрійована для задоволення суспільних інтересів за умов компенсації.

Законом визначаються правила і межі спадкування за законом і за заповітом, а також права держави щодо спадкового майна.

Стаття 43

Для задоволення суспільного інтересу законом можуть бути закріплені безпосередньо за державою, публічною організацією (*enti pubblici*), колективом працівників чи споживачів або передані їм за актом оплатного відчуження окремі підприємства чи категорії підприємств, які належать до основних публічних служб або до сфери енергозабезпечення чи пов'язані зі здійсненням монополних прав і становлять предмет важливого суспільного інтересу.

Стаття 44

З метою раціонального використання землі і встановлення справедливих суспільних відносин законом покладаються обов'язки щодо приватної земельної власності, визначаються припустимі розміри цієї власності в різних регіонах і аграрних зонах, забезпечується сприяння покращенню якості землі, трансформації великих землеволодінь, реконструкції виробничих одиниць, підтримується дрібна і середня власність.

Законом передбачаються пільги щодо зон гірської місцевості.

Стаття 45

Республіка визнає соціальну функцію кооперації, що ґрунтується на взаємодопомозі і не має за мету отримання спекулятивного прибутку. Законом, який передбачає необхідні для цього засоби, надається сприяння розвитку кооперації і забезпечується шляхом належного контролю її характер і мета.

Законом передбачаються охорона і розвиток ремесел.

Стаття 46

З метою економічної і соціальної оцінки праці та відповідно до потреб виробництва Республіка визнає право тих, хто працює, на участь в управлінні підприємствами у спосіб і у межах, визначених законом.

Стаття 47

Республіка заохочує і охороняє заощадження в усіх формах, регламентує, координує і контролює кредитну справу.

Вона сприяє розміщенню заощаджень населення у сферах власності на житло, сільськогосподарської власності і прямого та непрямого акціонерного інвестування у великі виробничі комплекси країни.

ГЛАВА IV

ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ

Стаття 48

Право голосу мають усі громадяни, чоловіки і жінки, які є повнолітніми.

Голосування є особистим і рівним, вільним і таємним. Його здійснення є громадянським обов'язком.

Законом визначаються умови здійснення права голосу громадянами, які проживають за межами країни, і забезпечується належність таких умов. З цією метою утворюється один закордонний виборчий округ з виборів до палат парламенту, для якого передбачається кількість мандатів згідно з конституційною нормою і відповідно до критеріїв, визначених законом.

Право голосу не може бути обмежене інакше як у зв'язку з недієздатністю, вироком у кримінальній справі, що вступив у силу, або внаслідок неналежної поведінки з огляду на суспільну мораль у випадках, передбачених законом.

Стаття 49

Усі громадяни мають право вільно об'єднуватися у партії з метою у демократичний спосіб брати участь у визначенні національної політики.

Стаття 50

Усі громадяни можуть подавати до Палат⁸ петиції з вимогою вжити законодавчих заходів або з викладом громадських потреб.

⁸ Палат парламенту.

Стаття 51

Усі громадяни обох статей можуть за однакових умов вступати на публічну службу (*uffici pubblici*) і обіймати виборні посади за виконанням вимог, визначених законом. Республіка вживатиме спеціальних заходів для створення рівних можливостей для жінок і чоловіків у відповідній сфері.

Законом можуть передбачатися рівні можливості доступу до публічної служби і до виборних посад для громадян і для осіб італійської національності, які не є громадянами Республіки.

Особи, які обіймають виборні посади, мають право на необхідний для виконання обов'язків на цих посадах час, зберігаючи за собою місце роботи.

Стаття 52

Захист Вітчизни є священним обов'язком громадянина.

Військова служба є обов'язковою у межах і у порядку, визначених законом. Її проходження не повинно ущемлювати статус громадянина як працівника і заважати реалізації ним політичних прав.

Організація Збройних Сил має відповідати демократичному духу Республіки.

Стаття 53

Усі повинні брати участь у формуванні бази публічних видатків відповідно до своїх зобов'язань як платників податків.

Податкова система ґрунтується на принципі прогресивності щодо ставок податків.

Стаття 54

Усі громадяни зобов'язані бути вірними Республіці і повинні додержуватися Конституції і законів.

Громадяни, яким доручено здійснення публічних функцій, зобов'язані виконувати їх дисципліновано та гідно і у передбачених законом випадках складати присягу.

ЧАСТИНА II

УСТРІЙ РЕСПУБЛІКИ

ГЛАВА I

ПАРЛАМЕНТ

Розділ I

Палати

Стаття 55

Парламент складається з Палати Депутатів і Сенату Республіки.

Парламент збирається на спільні засідання членів обох Палат лише у випадках, передбачених Конституцією.

Стаття 56

Палата Депутатів обирається загальним і прямим голосуванням.

Кількість депутатів становить шістсот тридцять, дванадцять з яких обираються у закордонному виборчому окрузі.

Депутатом може бути обраний будь-який виборець, який на день виборів досяг двадцяти п'яти років.

Розподіл місць між виборчими округами, за винятком віднесених до закордонного виборчого округу, здійснюється шляхом поділу числа жителів Республіки, яке визначене згідно з останнім переписом населення, на шістсот вісімнадцять і пропорційно до кількості населення кожного округу на основі внутрішнього виборчого коефіцієнта і правила найбільшого залишку.

Стаття 57

Сенат Республіки обирається на основі регіонів, за винятком місцевостей, віднесених до закордонного виборчого округу.

Кількість сенаторів, які обираються, становить триста п'ятнадцять, шість з яких обираються у закордонному виборчому окрузі.

Жодний регіон не може мати менше семи сенаторів, Молізе обирає двох сенаторів, Валле д'Аоста – одного сенатора.

Розподіл місць між регіонами, за винятком місцевостей, віднесених

до закордонного виборчого округу, здійснюється відповідно до положень попередньої частини цієї статті пропорційно кількості населення регіонів, яка визначена за останнім переписом населення, на основі внутрішнього виборчого коефіцієнта і правила найбільшого залишку.

Стаття 58

Сенатори обираються загальним і прямим голосуванням виборців, які досягли двадцяти п'яти років.

Сенаторами можуть бути обрані виборці, які досягли сорока років.

Стаття 59

Кожний колишній Президент Республіки є сенатором за правом і довічно (di diritto e a vita), якщо не відмовляється від цього.

Президент Республіки може призначити сенаторами довічно п'ять громадян, які прославили Вітчизну видатними заслугами у громадській, науковій, мистецькій або літературній сферах.

Стаття 60

Палата Депутатів і Сенат обираються строком на п'ять років.

Цей строк для кожної з Палат не може бути продовжений інакше як відповідно до закону і лише у випадку війни.

Стаття 61

Вибори Палат нового скликання проводяться не пізніше як за сімдесят днів після закінчення строку, на який були обрані Палати попереднього скликання. Їх перше засідання відбувається не пізніше як на двадцятий день після виборів.

Палати попереднього скликання продовжують здійснювати повноваження до початку роботи Палат нового скликання.

Стаття 62

Палати збираються на сесію у перші не святкові дні лютого і жовтня.

Кожна з Палат може бути скликана на позачергову сесію за ініціативою її Голови, Президента Республіки або третини її членів.

Якщо одна з Палат скликається на позачергову сесію, одночасно збирається на сесію інша Палата.

Стаття 63

Кожна з Палат обирає з власного складу Голову (Presidente) і Президію (Ufficio di presidenza).

Якщо Парламент збирається на спільне засідання, функції Голови і Президії виконують відповідні органи Палати Депутатів.

Стаття 64

Кожна з Палат приймає регламент абсолютною більшістю голосів своїх членів.

Засідання проводяться публічно, але кожна з Палат і Парламент у цілому, якщо проводиться спільне засідання, можуть ухвалити рішення про проведення закритого засідання.

Рішення кожної з Палат і Парламенту в цілому є дійсними лише у разі їх ухвалення більшістю від присутніх за наявності на відповідному засіданні більшості членів, крім випадків, якщо Конституція передбачає спеціальну⁹ більшість.

Члени Уряду, навіть якщо вони не входять до складу Палати, мають право, а за наявності запитів – зобов'язані, бути присутніми на її засіданнях. Вони повинні бути заслухані кожного разу якщо цього вимагатимуть.

Стаття 65

Законом визначаються умови не виборності і несумісності щодо депутата і сенатора.

Ніхто не може одночасно бути членом обох Палат.

Стаття 66

Кожна Палата встановлює належність обрання своїх членів і визначає наслідки, що настають у зв'язку з порушенням вимог не виборності і несумісності.

Стаття 67

Кожний член Парламенту представляє Націю і при виконанні своїх функцій не пов'язаний імперативним мандатом.

⁹ Кваліфіковану.

Стаття 68

Члени Парламенту не можуть переслідуватися за виражені ними думки або за голосування при виконанні своїх функцій.

Без дозволу відповідної Палати жодний член Парламенту не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, заарештований чи іншим способом позбавлений свободи або підданий особистому чи домашньому обшуку, за винятком випадків виконання вироку суду або затримання на місці злочину, якщо затримання і видача ордера на арешт є обов'язковими.

Такий дозвіл потрібен для здійснення технічного перехвату телефонних та інших розмов, спостереження за членом Парламенту, а також для виїмки його кореспонденції.

Стаття 69

Члени Парламенту отримують встановлену законом винагороду (indennita).

Розділ II Прийняття законів

Стаття 70

Законодавча функція здійснюється спільно обома Палатами.

Стаття 71

Законодавча ініціатива належить Уряду, кожному члену Палат і органам та організаціям (organi ed enti), яким її надано згідно з конституційним законом (legge costituzionale).

Народ здійснює законодавчу ініціативу шляхом внесення законопроекту у формі відповідних статей від імені не менше як п'ятдесяти тисяч виборців.

Стаття 72

Кожний законопроект, що внесений до однієї з Палат, розглядається відповідно до її регламенту послідовно комісією і Палатою, яка ухвалює його постатейно і в цілому.

Регламентом передбачається скорочена процедура розгляду законопроектів, визнаних невідкладними.

Регламентом може бути передбачено, в яких випадках і в якому порядку

розгляд і ухвалення законопроектів здійснюються комісіями, включаючи постійні комісії, утвореними з урахуванням кількісної пропорції різних парламентських груп. У цих випадках законопроект до ухвалення в цілому комісією повертають до відповідної Палати якщо Уряд або десята частина членів Палати чи п'ята частина комісії вимагає його обговорення і голосування у Палаті або передачі на ухвалення в цілому Палатою, що відбувається шляхом голосування і без обговорення. Регламентом встановлюється порядок, який забезпечує відкритість у роботі комісій.

Виключно звичайна процедура розгляду і ухвалення законопроекту Палатою застосовується щодо законопроектів з конституційних і виборчих питань, а також щодо законопроектів про делегування законодавчих повноважень, про ратифікацію міжнародних договорів, про бюджет і фінанси.

Стаття 73

Президент Республіки здійснює промульгацію законів протягом місяця після їх прийняття.

Якщо абсолютною більшістю членів однієї з Палат закон буде визнаний невідкладним, промульгація здійснюється у визначений в такому законі строк.

Закон опубліковується невідкладно після його промульгації і вступає у силу на п'ятнадцятий день після опублікування, якщо інше не передбачено самим законом.

Стаття 74

Президент Республіки до того, як здійснити промульгацію закону, може у вмотивованому посланні Палатам вимагати його повторного розгляду.

Якщо Палати повторно приймуть закон, він має бути промульгований.

Стаття 75

Народний референдум призначається для повного або часткового скасування закону або акта, що має силу закону, якщо цього вимагають п'ятсот тисяч виборців або п'ять регіональних рад.

Не припускається референдум щодо законів про податки і бюджет, про амністію і помилування, про ратифікацію міжнародних договорів.

У референдумі мають право брати участь усі громадяни, які обирають Палату Депутатів.

Винесена на референдум пропозиція вважається прийнятою якщо в голосуванні взяли участь більшість громадян, які мали на це право, і якщо за таку пропозицію подано більшість голосів, визнаних дійсними.

Законом визначається порядок проведення референдуму.

Стаття 76

Здійснення законодавчої функції може бути делеговано Уряду виключно на обмежений час з визначенням принципів та критеріїв такого делегування і стосовно визначених питань.

Стаття 77

Без делегування Палатами відповідних повноважень, Уряд не може видавати декрети (*decreti*), що мають силу звичайного закону (*legge ordinaria*).

Якщо у випадках надзвичайності, необхідності і невідкладності Уряд на свою відповідальність видає тимчасові акти (*provvedimenti provvisori*), що мають силу закону, він повинен у той самий день передати їх для затвердження до Палат, які, навіть якщо розпущені, скликаються і збираються протягом п'яти днів.

Декрети втрачають силу з моменту видання якщо не були затвердженні протягом шістдесяти днів після їх опублікування. Палати можуть законом регулювати правові відносини, що виникають на підставі декретів, які не набули сили законів.

Стаття 78

Палати оголошують стан війни і наділяють Уряд необхідними повноваженнями.

Стаття 79

Амністія і помилування оголошуються і здійснюються законом, який приймають більшістю у дві третини від загального складу кожної з Палат, і така більшість потрібна при голосуванні по кожній статті і закону в цілому¹⁰.

¹⁰ Правило спеціальної, або кваліфікованої, більшості у дві третини від загального складу кожної з палат стосовно таких законів було встановлене згідно з конституційним законом, ухваленим у 1992р.

Законом, яким оголошують амністію або здійснюють помилювання, визначаються умови його застосування.

Амністія і помилювання не можуть оголошуватися і здійснюватися стосовно злочинів, вчинених після внесення відповідного законопроекту.

Стаття 80

Палати у законодавчому порядку ратифікують міжнародні договори (*trattati internazionali*) політичного характеру, а також договори, які передбачають арбітраж або судовий розгляд, територіальні зміни, фінансові зобов'язання держави чи внесення змін до законів.

Стаття 81

Держава збалансовує доходи і видатки бюджету з урахуванням сприятливих і не сприятливих чинників циклічності розвитку економіки.

Бюджетна заборгованість припускається лише за надзвичайних обставин і за рішенням, ухваленим Палатами абсолютною більшістю їх членів.

Закон, яким встановлюються нові видатки або збільшуються вже встановлені, повинен передбачатися засоби їх покриття.

Палати щорічно затверджують подані Урядом бюджет і звіт про його виконання.

Тимчасове виконання бюджету може бути дозволено лише законом і на періоди, сукупно не більше як чотири місяці.

Відповідно до принципів, визначених конституційним законом, законом про бюджет встановлюються основні правила і критерії щодо збалансованості бюджету і бюджетної заборгованості, а також щодо витрат на здійснення публічного адміністрування, які ухвалюються Палатами абсолютною більшістю їх членів.

Стаття 82

Кожна з Палат може проводити розслідування з питань, які становлять суспільний інтерес.

З цією метою з числа своїх членів Палата утворює комісію, склад якої відображає кількісну пропорцію різних парламентських груп. Комісія з розслідування здійснює перевірки з такими повноваженнями і обмеженнями, як суд.

ГЛАВА II

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 83

Президент Республіки обирається Парламентом на спільному засіданні його членів.

У виборах беруть участь по три делегати від кожного регіону, яких обирає регіональна рада із забезпеченням представництва меншості. Регіон Валле д'Аоста представляє один делегат.

Обрання Президента Республіки відбувається шляхом таємного голосування більшістю у дві третини від загального числа членів відповідних зборів. Після третього туру голосування достатньо абсолютної більшості.

Стаття 84

Президентом Республіки може бути обраний громадянин, який досяг п'ятдесяти років і має громадянські та політичні права.

Посада Президента Республіки несумісна з будь-якою іншою посадою.

Утримання Президента визначається законом.

Стаття 85

Президент Республіки обирається строком на сім років.

За тридцять днів до закінчення цього строку Голова Палати Депутатів скликає на спільне засідання Парламент і делегатів від регіонів для обрання нового Президента Республіки.

Якщо Палати розпущені або до закінчення строку, на які вони обрані, залишається менше трьох місяців, вибори проводяться протягом п'ятнадцяти днів після початку роботи Палат нового скликання. На цей період повноваження чинного Президента продовжуються.

Стаття 86

Функції Президента Республіки в усіх випадках, якщо він їх не може здійснювати, здійснює Голова Сенату.

У випадках наявності постійної перешкоди здійсненню відповідних функцій, смерті чи відставки Президента Республіки, Голова Палати Депутатів протягом п'ятнадцяти днів призначає вибори нового Президента Республіки. Більш тривалий строк може бути встановлений якщо

Палати розпущені або залишається менше трьох місяців до закінчення строку, на який вони обрані.

Стаття 87

Президент Республіки є главою держави і уособлює національну єдність.

Він може звертатися до Палат з посланнями.

Призначає вибори до Палат і визначає день їх першого засідання.

Санкціонує (autorizza) внесення у Палати урядових законопроектів.

Здійснює промульгацію законів, видає декрети, що мають силу закону, і власні підзаконні акти (regolamenti).

Призначає народний референдум у випадках, передбачених Конституцією.

Призначає державних посадових осіб (funzionari dello Stato) у випадках, передбачених законом.

Акредитує і приймає дипломатичних представників, у передбачених випадках ратифікує міжнародні договори за попереднім рішенням Палат щодо їх ратифікації.

Є командувачем Збройних сил, очолює утворену відповідно до закону Верховну раду оборони (Consiglio supremo di difesa), за попереднім рішенням Палат оголошує стан війни.

Головує у Вищій раді магістратури (Consiglio superiore della magistratura).

Здійснює помилювання і пом'якшення покарання.

Нагороджує почесними відзнаками Республіки.

Стаття 88

Президент Республіки може розпустити обидві Палати або одну з них, заслухавши їх голів.

Він не може реалізувати це право в останні шість місяців строку, на який обраний, якщо вони не збігаються повністю або частково з останніми шістьма місяцями легіслатури¹¹ Палат або Палати.

Стаття 89

Акт Президента Республіки є недійсним якщо його не контрасигнували

¹¹ Скликання.

(controfirmato) міністри, котрі запропонували видати акт і несуть за нього відповідальність.

Акти, що мають силу закону, та інші визначені законом акти контрасигнуються також Головою Ради Міністрів.

Стаття 90

Президент Республіки не несе відповідальності за діяння, вчинені при здійсненні своїх функцій, за винятком державної зради або посягання (attentato) на Конституцію.

У цих випадках він притягається до відповідальності перед судом за рішенням Парламенту, ухваленим на спільному засіданні Палат абсолютною більшістю його членів,

Стаття 91

Президент Республіки до прийняття на себе відповідних функцій на спільному засіданні Палат складає присягу перед Парламентом на вірність Республіці і зобов'язується додержуватися Конституції.

ГЛАВА III

УРЯД

Розділ I Рада Міністрів

Стаття 92

Уряд (Governo) Республіки складається з Голови Ради Міністрів (Presidente del Consiglio dei Ministri) і міністрів, які разом утворюють Раду Міністрів.

Президент Республіки призначає Голову Ради Міністрів і за його пропозицією міністрів.

Стаття 93

Голова Ради Міністрів і міністри до прийняття на себе відповідних функцій приводяться до присяги Президентом Республіки.

Стаття 94

Уряд повинен отримати довіру обох Палат.

Кожна з Палат виражає довіру чи відмовляє у довірі шляхом прийняття вмотивованої резолюції поіменним голосуванням.

Не пізніше десяти днів після його сформування Уряд представляється Палатам для отримання довіри.

Голосування в одній або в обох Палатах проти якої-небудь пропозиції Уряду не обов'язково тягне його відставку.

Резолюція недовіри (*mozione di sfiducia*) має бути підписана не менш як десятою частиною членів Палати і не може бути винесена на обговорення раніше як за три дні з моменту її внесення.

Стаття 95

Голова Ради Міністрів керує загальною політикою Уряду і несе за неї відповідальність. Він забезпечує єдність політичного і адміністративного напрямів у діяльності Уряду, заохочуючи і координуючи діяльність міністрів.

Міністри колективно відповідають за діяльність Ради Міністрів та індивідуально за діяльність відповідних міністерств.

Законом визначаються організація Президії Ради Міністрів, а також кількість, функції і організація міністерств.

Стаття 96

Злочини, вчинені Головою Ради Міністрів і міністрами у процесі виконання посадових обов'язків, навіть після припинення виконання цих обов'язків, розглядаються у порядку загального судочинства за рішенням Палати депутатів або Сенату Республіки відповідно до конституційного закону.

Розділ II

Публічна адміністрація

Стаття 97

Публічне адміністрування має забезпечувати збалансованість бюджету і сталість бюджетної заборгованості відповідно до актів Європейського Союзу.

Публічні служби (*pubblici uffici*) організовані відповідно до закону з метою забезпечити неупередженість в адмініструванні і його дієвість.

У положеннях про різні публічні служби визначаються сфера їх компетенції, функції і відповідальність посадових осіб.

Посади у публічній адміністрації заміщуються за конкурсом, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 98

Посадові особи у публічній адміністрації знаходяться виключно на службі Нації.

Якщо вони є членами Парламенту, то можуть бути підвищені на посаді лише за вислугою років.

Законом можуть бути встановлені обмеження у праві належати до політичних партій стосовно суддів, кадрових військових дійсної служби, посадових і службових осіб поліції, а також дипломатичних і консульських представників за кордоном.

Розділ III Допоміжні органи

Стаття 99

Утворювана у встановленому законом порядку Національна рада економіки і праці (*Consiglio nazionale dell'economia e dell lavoro*) включає експертів і представників різних категорій виробників з урахуванням кількісних і якісних характеристик цих категорій.

Вона є консультативним органом Палат та Уряду з тих питань і з тими функціями, які визначені законом.

Вона має право законодавчої ініціативи і може брати участь у розробці законодавства з економічних і соціальних питань відповідно до принципів і у межах, визначених законом.

Стаття 100

Державна рада (*Consiglio di Stato*) є консультативним органом з питань права і адміністрування, а також органом, що забезпечує законність у сфері адміністрування.

Рахункова палата (*Corte dei conti*) здійснює попередній контроль

за законністю актів Уряду, а також наступний контроль за виконанням бюджету. У передбачених законом випадках і у визначених формах вона бере участь у здійсненні контролю за фінансовою діяльністю організацій, які у загальному порядку фінансуються державою. Вона доповідає Палатам про результати здійсненого контролю.

Законом гарантується незалежність від Уряду обох цих органів та їх членів.

ГЛАВА IV

МАГІСТРАТУРА

Розділ I

Судоустрій

Стаття 101

Правосуддя здійснюється іменем народу.

Судді підкоряються тільки закону.

Стаття 102

Судові функції здійснюють ординарні суди (*magistrati ordinari*), діяльність яких врегульована правилами щодо судоустрою (*norme sull'ordinamento giudiziario*).

Не можуть бути запроваджені посади надзвичайних або спеціальних суддів. У структурі ординарних судів можуть бути утворені спеціалізовані установи для розгляду окремих категорій справ, включно за участю громадян, які безпосередньо не належать до магістратури.

Законом передбачаються випадки і визначаються форми прямої участі народу у здійсненні правосуддя.

Стаття 103

Державна рада та інші органи адміністративної юстиції здійснюють юрисдикцію з питань захисту законних інтересів у зв'язку з діями публічної адміністрації, а в особливих випадках, передбачених законом, також з питань захисту суб'єктивних прав.

Рахункова палата здійснює юрисдикцію з питань публічної звітності та з інших питань, визначених законом.

Юрисдикція військових трибуналів (*tribunali militari*) у воєнний час встановлюється законом. У мирний час їх юрисдикція поширюється лише на військові злочини, вчинені особами, які входять до складу Збройних сил.

Стаття 104

Магістратура¹² відокремлена і незалежна від іншої влади.

У Вищій раді магістратури головує Президент Республіки.

До її складу входять перший голова і генеральний прокурор (*procuratore generale*) Касаційного суду (*Corte di cassazione*).

Дві третини інших її членів обирають ординарні суди з числа суддів різних категорій, одну третину обирає Парламент на спільному засіданні Палат з числа професорів права університетів і адвокатів, що мають не менше п'ятнадцяти років стажу.

Рада обирає заступника Голови з числа своїх членів, обраних Парламентом.

Виборні члени Ради обіймають посади чотири роки і не можуть бути обрані на наступний строк.

Обіймаючи відповідні посади, вони не можуть бути включені до кадрових професійних списків, а також бути членами Парламенту або регіональної ради.

Стаття 105

Вища рада магістратури відповідно до правил щодо судоустрою розглядає питання зарахування до штату магістратури, призначення і переміщення суддів, їх підвищення по службі, застосування дисциплінарних заходів стосовно суддів.

Стаття 106

Призначення суддів відбувається за конкурсом.

Законом про судоустрій може бути передбачено призначення або обрання почесних суддів для виконання усіх функцій, що належать суддям, які розглядають справи одноособово.

¹² Судова влада.

За видатні заслуги і за рішенням Вищої ради магістратури виконувати обов'язки радників Касаційного суду можуть бути призначені професори права університетів і адвокати, що мають не менше п'ятнадцяти років стажу і включені до спеціальних списків для вищих судів.

Стаття 107

Судді незмінювані. Вони не можуть бути звільнені або усунені з посади, призначені на інші суддівські чи взагалі інші посади інакше як на підставі рішення Вищої ради магістратури, ухваленого з урахуванням гарантій захисту, передбачених правилами щодо судоустрою, або за згодою самих суддів.

Міністр юстиції може порушувати питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Судді відмінні лише за здійснюваними функціями.

Прокуратура (pubblico ministero) користується гарантіями, передбаченими для неї правилами щодо судоустрою.

Стаття 108

Правила щодо судоустрою і магістратури визначаються законом.

Законом гарантується незалежність суддів спеціальних судів, прокурорів при цих судах і осіб, які не віднесені до магістратури, але беруть участь у здійсненні правосуддя.

Стаття 109

У розпорядженні безпосередньо судової влади знаходиться судова поліція.

Стаття 110

З урахуванням компетенції Вищої ради магістратури, організація і діяльність служб, пов'язаних із здійсненням правосуддя, підвідомчі міністру юстиції.

Розділ II

Правила щодо судочинства

Стаття 111

Здійснення юрисдикції забезпечується справедливим розглядом судових справ, який регулюється законом.

Розгляд кожної справи відбувається на основі принципу змагальності сторін і на засадах рівності усіх учасників процесу перед неупередженим судом. Закон встановлює розумну тривалість процесу.

Законом передбачається, що в кримінальному процесі особа, яка обвинувачується у вчиненні злочину, в найкоротший строк і у конфіденційному порядку має бути поінформована про характер і мотиви висунутого проти неї обвинувачення; про час, який надається для підготовки до захисту, і необхідні умови такої підготовки; про право бути допитаною у присутності судді або вимагати такого допиту осіб, які зробили відповідну обвинувальну заяву, вимагати допиту осіб, які свідчать на її користь, на тих самих умовах, що і сторона обвинувачення, і засвідчення інших доказів на її користь; про право мати перекладача у разі незнання мови, на якій проводиться судовий процес.

Розгляд кримінальної справи відбувається на основі принципу змагальності сторін щодо надання доказів. Встановлення винуватості не може ґрунтуватися на заявах, зроблених тими, хто ухиляється від допиту зі сторони обвинуваченого (підсудного) або його адвоката.

Законом передбачаються випадки, коли надання доказів не може відбуватися без згоди обвинуваченого або підсудного внаслідок встановленої об'єктивної неможливості цього або в результаті незаконного отримання доказів.

Усі юрисдикційні дії повинні бути вмотивованими.

Судові рішення і юрисдикційні дії, що стосуються особистої свободи, можуть бути оскаржені в касаційному порядку з мотивів порушення закону. Виняток припускається лише стосовно вироків військових трибуналів, постановлених у воєнний час.

Касаційна скарга на рішення Державної ради або Рахункової палати можлива лише за умов відповідного визначення підсудності справи.

Стаття 112

Прокуратура уповноважена здійснювати кримінальне переслідування.

Стаття 113

Завжди можна звернутися до суду загальної або адміністративної юрисдикції з приводу захисту прав і законних інтересів у зв'язку з встановленням законності актів публічної адміністрації.

Такий захист не може бути заборонено або обмежено вимогою застосування особливих способів оскарження або застереженням щодо можливості встановлення законності лише до визначених категорій відповідних актів.

Законом визначаються юрисдикційні органи, які уповноважені скасовувати акти публічної адміністрації у випадках і з наслідками відповідно до того самого закону.

ГЛАВА V

РЕГІОНИ, ПРОВІНЦІЇ, КОМУНИ

Стаття 114

Республіку утворюють (*costituita*) комуни, провінції, метрополітенські міста¹³, регіони і держава.

Відповідно до принципів, визначених Конституцією, комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони є автономними утвореннями з власними статутами, повноваженнями і функціями.

Рим є столицею Республіки. Порядок управління в столиці визначається законом держави (*legge dello Stato*).

Стаття 115

Відмінена.

Стаття 116

Фріулі-Венеція Джулія, Сардинія, Сицилія, Трентіно-Альто Адідже (Південний Тіроль) і Валле д'Аоста мають особливу форму і умови автономії відповідно до спеціальних статутів, які затверджені конституційними законами.

¹³ Міста із самоврядуванням.

Регіон Трентіно-Альто Адідже становлять автономні провінції Тренто і Больцано.

Регіони зі спеціальним статусом мають форми і особливі умови автономії, які стосуються сфер, визначених у частині третій статті 117, і сфер, визначених у пункті «l» другої частини тієї самої статті стосовно організації в межах регіону мирової юстиції (*giustizia di pace*). Сфери, визначені у пунктах «n» і «s», можуть бути передані іншим регіонам згідно із законом держави, прийнятим на пропозицію заінтересованого регіону при дотриманні принципів, встановлених статтею 119. Відповідний закон приймається Палатами абсолютною більшістю їх членів за наявності згоди між державою і заінтересованим регіоном.

Стаття 117

Законодавчу владу здійснюють держава і регіони, виходячи з вимог Конституції і враховуючи положення комунітарного права¹⁴ та міжнародні зобов'язання.

Виключно держава здійснює законодавче регулювання у таких сферах:

a) зовнішня політика і міжнародні відносини держави; відносини держави з Європейським Союзом; право притулку і правовий статус громадян держав, які не є членами Європейського Союзу;

b) імміграція;

c) відносини Республіки з релігійними конфесіями;

d) оборона і Збройні сили; безпека держави; озброєння, боєприпаси і вибухові речовини;

e) гроші, захист вкладів і фінансові ринки; захист конкуренції; валютна система; податкова система і державний звіт; зрівнювання фінансових доходів;

f) порядок виборів до органів держави; національний референдум; вибори до Європейського Парламенту;

g) адміністративний устрій і організація держави, а також відносини держави з національними меншинами;

h) громадський порядок і безпека, за винятком місцевої адміністративної поліції;

i) громадянство, правоздатність і облік населення;

l) судова юрисдикція і процесуальні норми; цивільна, кримінальна і адміністративна юстиція;

¹⁴ Право Європейського Союзу.

- m) встановлення основних податків, що стосуються громадянських і соціальних прав, гарантованих на всій території;
- n) загальні правила щодо освіти;
- o) соціальне забезпечення;
- p) законодавство про вибори, про органи управління і про основні функції комун, провінцій і метрополітенських міст;
- q) митна справа, охорона державних кордонів;
- r) одиниці міри і ваги, вимірювання і визначення часу; координація діяльності з питань збору і надання статистичних відомостей щодо управління державою, регіонами і на місцевому рівні; інтелектуальна власність;
- s) охорона довкілля, екологічної системи і пам'яток культури.

До сфери конкурентного законотворення належать: відносини регіонів з Європейським Союзом; зовнішня торгівля; охорона і безпека праці; освіта, за винятком шкільної та професійної освіти і навчання; професійна діяльність; науково-технічні дослідження і підтримка інноваційної діяльності у галузі виробництва; охорона здоров'я; продукти харчування; фізична культура і спорт; цивільна оборона; управління територією; цивільні порти і аеродроми; основні транспортні і судноплавні шляхи сполучення; системи комунікацій; виробництво, передача і розподіл на загальнодержавному рівні електроенергії; планування; гармонізація публічних бюджетів і координація у сферах публічних фінансів і податкової системи; реставрація культурних пам'яток і відновлення довкілля та організація мистецької діяльності; ощадні каси, аграрні каси; кредитні установи регіонального характеру; іпотечні установи регіонального характеру. Визначення основних принципів з питань, що належать до сфери конкурентного законотворення, зарезервовано за державою.

Регіони здійснюють законодавчу владу у будь-якій сфері, спеціально не зарезервованій за державою.

Регіони і автономні провінції Тренто і Больцано у сфері своєї компетенції беруть участь в ухваленні рішень, співвіднесених за змістом з положеннями комунітарного права. Регіони і провінції забезпечують імплементацію та виконання міжнародних зобов'язань і актів Європейського Союзу при дотриманні процедури, встановленої законом держави. Закон держави встановлює процедуру, відповідно до якої держава діє замість регіону кожного разу якщо регіон не виконує свої зобов'язання щодо співпраці.

Регламентарна влада (*potesta regolamentare*) належить державі у сфері її виняткової компетенції, крім сфер, які делеговані регіонам.

Регламентарна влада належить регіонам в усіх інших сферах.

Комуни, провінції і метрополітенські міста наділені регламентарною владою стосовно здійснюваних ними функцій.

Законами регіону (*legge regionale*) усувають перешкоди, що призводять до нерівності чоловіків і жінок у соціальному, культурному і економічному житті, сприяють рівному доступу чоловіків і жінок до виборних посад.

Законом регіону ратифікуються угоди регіону, укладені з іншими регіонами для кращого здійснення функцій, а також з метою утворення спільних органів.

У сферах, віднесених до їх компетенції, регіони можуть укладати угоди з іноземними державами і з територіальними утвореннями у складі інших держав у передбачених випадках і у встановлених формах згідно із законом держави.

Стаття 118

Здійснення адміністративних функцій належить до відання комун, за винятком тих, здійснення яких для забезпечення єдиних підходів належить до відання провінцій, метрополітенських міст, регіонів і держави при дотриманні принципів субсидіарності, диференційованості і пропорційності.

Комуни, провінції і метрополітенські міста наділені власними адміністративними функціями, які визначені законом держави або законом регіону відповідно до компетенції.

Законом держави визначаються форми взаємодії між державою і регіонами у сферах, передбачених у пунктах «b» і «h» другої частини статті 117, а також регламентуються питання такої взаємодії у сфері охорони культурних пам'яток.

Держава, регіони, метрополітенські міста, провінції і комуни, ґрунтуючись на принципі субсидіарності, сприяють індивідуальній і колективній ініціативі громадян, які діють з метою реалізації суспільного інтересу.

Стаття 119

Комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони є фінансово автономними щодо своїх доходів та видатків і зобов'язані збалансовувати бюджет і дотримуватися відповідних актів Європейського Союзу.

Вони мають власні фінансові ресурси, встановлюють місцеві збори та їх ставки, збирають надходження до бюджету відповідно до Конституції і

згідно з принципами співвіднесеності фінансів і податкових надходжень та визначеності надходжень до бюджету у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони мають власні матеріальні ресурси. Вони встановлюють і стягують податки відповідно до Конституції і згідно з принципами взаємозв'язку їх ресурсів з публічними фінансами і податковими надходженнями. Вони беруть участь у розподілі публічних податків, що надійшли на їх території.

Для територій з порівняно меншими податковими надходженнями законом держави запроваджується стабілізаційний фонд, що функціонує без будь-яких обмежень стосовно розподілу відповідних коштів.

Матеріальні ресурси, які отримані з джерел, визначених у попередніх частинах цієї статті, надаються комунам, провінціям, метрополітенським містам і регіонам для фінансування здійснюваних ними публічних функцій.

З метою сприяння економічному розвитку, зміцнення єдності і солідарності у суспільстві, усунення економічного і соціального дисбалансу, сприяння ефективній реалізації прав людини, досягнення різних цілей при здійсненні публічних функцій держава може надавати додаткові матеріальні ресурси або вживати спеціальних заходів на користь окремих комун, провінцій, метрополітенських міст і регіонів.

Комуни, провінції, метрополітенські міста і регіони мають власне майно, належність якого визначається відповідно до загальних принципів, встановлених законом держави.

Вони можуть звертатися за запозиченнями тільки для фінансування інвестицій, не порушуючи вимогу збалансованості бюджету.

Виключається будь-яка гарантія з боку держави щодо позик за контрактами.

Стаття 120

Регіон не може встановлювати мита на ввіз, вивіз або транзит між різними регіонами, вживати заходів, які б перешкождали вільному переміщенню індивідів і майна, обмежувати здійснення права на працю у будь-якій частині території держави.

Уряд може діяти замість органів регіонів, метрополітенських міст, провінцій і комун у разі невиконання ними вимог міжнародних договорів чи актів комунітарного права за наявності загрози державній безпеці або якщо таке заміщення є необхідним для забезпечення правової чи еконо-

мічної єдності і, особливо, для належного регулювання у сфері податків, які стосуються громадянських і соціальних прав. Законом передбачається процедура забезпечення гарантій щодо здійснення Урядом відповідних дій у межах, необхідних для дотримання принципів субсидіарності і справедливої співпраці.

Стаття 121

Органами регіону є регіональна рада (*Consiglio regionale*), джунта (*Giunta*) та її голова (*presidente*).

Регіональна рада здійснює законодавчу владу, якою наділений регіон, та інші функції відповідно до Конституції і законів. Вона уповноважена вносити законопроекти до палат.

Регіональна джунта є виконавчим органом регіону.

Голова джунти представляє регіон, керує діяльністю джунти і несе за цю діяльність відповідальність, здійснює промульгацію законів регіону і видає регламентарні акти, відповідно до інструкцій Уряду Республіки керує здійсненням адміністративних функцій, делегованих регіону державою.

Стаття 122

Виборча система і умови не виборності та несумісності щодо посад голови, членів регіональної джунти і регіональних радників (*consiglieri regionali*) встановлюються законом регіону з дотриманням основних принципів закону Республіки (*legge della Repubblica*), який також встановлює строк, на який обираються відповідні органи.

Ніхто не може бути членом регіональної ради чи джунти і одночасно членом однієї з палат, ради чи джунти іншого регіону або Європейського Парламенту.

Рада обирає зі свого складу голову і президію.

Регіональні радники не можуть притягуватися до відповідальності за вислови і голосування при виконанні своїх функцій.

Голова регіональної джунти обирається шляхом загальних і прямих виборів, якщо статут не передбачає іншого. Обраний голова призначає і звільняє з посад членів джунти.

Стаття 123

Кожний регіон має власний статут, в якому відповідно до Конститу-

ції визначається форма правління і встановлюються основні принципи організації і діяльності органів регіону. Статут регулює здійснення права ініціативи і права призначати референдум стосовно законів регіону і адміністративних заходів, а також порядок опублікування законів регіону і регіональних регламентарних актів (*regolamenti regionali*).

Статут регіону приймається і зміни до нього вносяться регіональною радою шляхом прийняття закону регіону абсолютною більшістю її членів і ухвалення двох відповідних рішень з інтервалом не менше як два місяці. Такий закон регіону не потребує затвердження. Уряд Республіки може порушити питання перед Конституційним Судом про конституційність статутів протягом тридцяти днів після їх опублікування.

Протягом трьох місяців після його опублікування статут виноситься на референдум якщо цього вимагає п'ятдесят частина виборців у регіоні або п'ята частина членів регіональної ради. Промульгація статуту, який був винесений на референдум, не відбувається якщо він не був ухвалений більшістю голосів виборців, визнаних дійсними.

У кожному регіоні статут визначає повноваження ради регіону з питань проведення консультацій між органами регіону і органами адміністративно-територіальних одиниць відносно нижчого рівня.

Стаття 124

Виключена.

Стаття 125

У регіоні утворюються органи адміністративної юстиції першої інстанції в порядку, визначеному законом Республіки. Можуть бути утворені відділення цих органів, які повинні знаходитися поза межами головного міста регіону.

Стаття 126

Регіональна рада може бути розпущена і голова джунти звільнений з посади за вмотивованим декретом Президента Республіки якщо вони вчинили дії, що суперечать Конституції, або грубо порушили закон. Відповідні розпуск і звільнення з посади можуть бути здійснені також з мотивів забезпечення національної безпеки. Декрет про розпуск видається з урахуванням позицій парламентської комісії зі справ регіонів, до складу якої входять депутати і сенатори, і яка утворюється відповідно до закону Республіки.

Регіональна рада може виразити недовіру голові джунти шляхом прийняття вмотивованої резолюції, яка була ініційована не менше як п'ятою частиною і прийнята абсолютною більшістю членів ради. Резолюція не може бути розглянута раніше як за три дні після її ініціювання.

Прийняття резолюції недовіри голові джунти, обраного на загальних і прямих виборах, а також його звільнення, встановлення стійкої неспроможності виконувати свої обов'язки, смерть або відставка за власним бажанням мають наслідком відставку усього складу джунти і розпуск ради. Такі самі наслідки має відставка більшості членів ради.

Стаття 127

Якщо Уряд вирішить, що закон регіону прийнято поза сферою компетенції регіону, він може порушити перед Конституційним Судом питання про конституційність цього закону протягом шістдесяти днів після його опублікування.

Якщо регіон вирішить, що закон держави або акт, який має силу такого закону, прийнято з втручанням у сферу його компетенції, він може порушити перед Конституційним Судом питання про конституційність протягом шістдесяти днів після опублікування цього закону або акта.

Стаття 128

Виключена.

Стаття 129

Виключена.

Стаття 130

Виключена.

Стаття 131

Утворюються такі регіони: П'ємонт, Валле д'Аоста, Ломбардія, Трентіно-Альто Адідже, Венето, Фріулі-Венеція Джулія, Лігурія, Емілія-Романія, Тоскана, Умбрія, Марке, Лаціо, Абруцці, Молізе, Кампанія, Апулія, Базіліката, Калабрія, Сицилія, Сардинія.

Стаття 132

Конституційним законом, з урахуванням позиції відповідних регіо-

нальних рад, може бути передбачене об'єднання регіонів або утворення нових регіонів з числом жителів не менше мільйона якщо це запропонують комунальні ради, які представляють не менше як одну третину заінтересованого населення, і якщо така пропозиція буде підтримана на референдумі більшістю голосів того самого населення.

Шляхом попереднього схвалення на референдумі більшістю голосів населення відповідних провінції чи провінцій або комуни чи комун і прийняття закону Республіки, з урахуванням позиції рад регіонів, до складу яких вони входять чи будуть входити, може бути дозволено таким провінціям або комунам відокремитися від одного регіону і приєднатися до іншого.

Стаття 133

Зміна меж провінцій і утворення нової провінції у складі одного регіону здійснюються законом Республіки за ініціативою відповідних комун і з урахуванням позиції регіону.

З урахуванням думки заінтересованого населення регіон може приймати закони щодо утворення в його складі нових комун, а також може змінювати їх межі і назви.

ГЛАВА VI

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ

Розділ I

Конституційний Суд

Стаття 134

Юрисдикція Конституційного Суду (Corte Costituzionale) поширюється на:

визначення конституційності законів і актів держави та регіонів, що мають силу закону;

спори про розмежування компетенції між різними владами держави (poteri dello Stato), між державою і регіонами, а також між різними регіонами;

обвинувачення проти Президента Республіки і міністрів, висунуті відповідно до Конституції.

Стаття 135

До складу Конституційного Суду входять п'ятнадцять суддів, третину яких призначає Президент Республіки, третину – Парламент на спільному засіданні Палат, третину – вищі суди загальної і адміністративної юрисдикції.

Кандидатури на посади суддів Конституційного Суду визначаються з числа суддів вищих судів загальної і адміністративної юрисдикції, включаючи тих, хто перебуває у відставці, а також з числа професорів права університетів і адвокатів, які мають двадцятирічний стаж.

Судді Конституційного Суду призначаються на дев'ятирічний строк, який обчислюється з дня складення присяги, і не можуть бути призначені повторно.

Після закінчення цього строку виконання суддею посадових функцій завершується, і він звільняється з посади.

Відповідно до закону Конституційний Суд обирає зі свого складу Голову, який обіймає посаду протягом трьох років і може бути обраний знову, але в межах строку його перебування на посаді судді.

Посада судді Конституційного Суду несумісна з обов'язками члена Парламенту, члена регіональної ради, із зайняттям адвокатською практикою і перебуванням на інших посадах, визначених законом.

У розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Республіки, крім ординарних суддів Конституційного Суду, беруть участь шістнадцять членів, визначених жеребкуванням зі списку громадян, які мають право балотуватися на виборах сенаторів. Цей список складається Парламентом кожні дев'ять років шляхом виборів згідно з процедурою, яка застосовується з метою призначення ординарних суддів.

Стаття 136

Якщо Конституційний Суд визнає неконституційними норми закону або акта, що має силу закону, вони втрачають силу з дня, наступного після дня опублікування відповідного рішення.

Рішення Конституційного Суду опубліковується і повідомляється палатам та заінтересованим регіональним радам для вживання відповідних заходів, якщо вони вважатимуть за необхідне.

Стаття 137

Підстави і форми здійснення конституційного судочинства та відповідні строки, а також гарантії незалежності суддів Конституційного Суду, визначаються конституційним законом.

Інші правила щодо організації і діяльності Конституційного Суду визначаються звичайним законом.

Оскарження рішень Конституційного Суду не припускається.

Розділ II

Ревізія Конституції. Конституційні закони

Стаття 138

Закони, якими здійснюють ревізію Конституції¹⁵, та інші конституційні закони приймаються кожною Палатою після двох обговорень, проведених з інтервалом не менше ніж три місяці, абсолютною більшістю її членів при другому голосуванні.

Ці закони виносяться на референдум якщо протягом трьох місяців після їх опублікування такого вимагатиме або п'ята частина членів однієї з Палат, або п'ятсот тисяч виборців, або п'ять регіональних рад.

Винесений на референдум закон не підлягає промугляції якщо він не був ухвалений більшістю визнаних дійсними голосів виборців.

Референдум не проводиться якщо при другому голосуванні в кожній з Палат закон був прийнятий більшістю у дві третини від її загального складу.

Стаття 139

Республіканська форма правління не може бути предметом ревізії.

¹⁵ Вносять до Конституції зміни.

ПЕРЕХІДНІ І ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

I. Після вступу в силу Конституції тимчасовий глава держави здійснює функції Президента Республіки і приймає на себе цей титул.

II. Якщо до дня виборів Президента Республіки не будуть утворені усі регіональні ради, у відповідних виборах будуть брати участь лише члени обох палат.

III. З метою формування першого складу Сенату Республіки декретом Президента Республіки сенаторами призначаються депутати Конституційних Зборів (*Assamblea Costituente*), які відповідають вимогам закону щодо виборів сенаторів, і які попередньо:

були головами Ради Міністрів або Законодавчих Зборів;

були членами Сенату, який розпущено;

обиралися не менше трьох разів, включаючи обрання до Конституційних Зборів;

були позбавлені звання депутата на засіданні Палати Депутатів 9 листопада 1926 року;

відбули покарання у формі позбавлення волі строком не менше як п'ять років за вироком спеціального фашистського трибуналу щодо захисту держави.

Декретом Президента Республіки сенаторами призначаються також члени Сенату, який розпущено, що брали участь у роботі Національних дорадчих зборів (*Consulta nazionale*). Від права бути призначеним сенатором можна відмовитися до видання декрету про призначення. Згода на висунення своєї кандидатури на політичних виборах передбачає відмову від права бути призначеним сенатором.

IV. На перших виборах до Сенату окремим регіоном з числом сенаторів, що відповідає кількості його населення, вважається Молізе.

V. Положення статті 80 Конституції стосовно міжнародних договорів, що передбачають фінансові зобов'язання або зміни у законодавстві, набуває чинності з дня скликання палат.

VI. Протягом п'яти років після вступу в силу Конституції проводиться реформа існуючих органів спеціальної юрисдикції, за винятком Державної ради, Рахункової палати і військових судів. Протягом року після тієї самої дати відповідно до статті 111 реорганізовується згідно із законом Верховний військовий трибунал.

VII. До прийняття нового закону про судоустрій відповідно до Конституції продовжують діяти чинні правила.

До початку роботи Конституційного Суду вирішення спорів, визначених у статті 134, здійснюється у порядку і в межах, що були визначені до вступу в силу Конституції.

VIII. Вибори регіональних рад і виборних органів провінцій призначаються протягом року після вступу в силу Конституції. Стосовно кожної галузі публічної адміністрації закони Республіки передбачають передачу здійснення певних державних функцій до компетенції регіонів. До проведення реорганізації і розподілу управлінських функцій між місцевими організаціями (*enti locali*) у віданні провінцій і комун залишаються здійснювані ними функції, а також інші функції, здійснення яких делеговане регіонами.

Законами Республіки буде передбачатися направлення до регіонів державних посадових і службових осіб, у тому числі зі складу центральної адміністрації, наскільки таке направлення буде необхідним при новій організації. Для формування штату власних організацій регіони повинні набирати відповідний персонал з числа державних службовців і службовців місцевих органів.

IX. Протягом трьох років після вступу в силу Конституції Республіка закони Республіки мають бути приведені у відповідність з вимогами місцевої автономії і з законодавчою компетенцією, наданою регіонам.

X. Регіон Фріулі-Венеція Джулія, до якого на підставі статті 116 тимчасово застосовуються положення глави V частини II, здійснюватиме захист мовних меншин відповідно до статті 6.

XI. Протягом п'яти років після вступу в силу Конституції конституційними законами можуть бути утворені інші регіони, що зумовить внесення змін до переліку, передбаченому у статті 131. Утворення інших регіонів можливе і за відсутності умов, визначених частиною першою статті 132, при дотриманні вимоги щодо відповідного з'ясування позиції заінтересованого населення.

XII. Забороняється відновлення у будь-якій формі розпущеної фашистської партії.

Без урахування статті 48, після вступу в силу Конституції на строк до п'яти років законом будуть встановлені обмеження щодо активного і пасивного виборчого права відповідальних керівників фашистського режиму.

XIII. Майно колишніх королів Савойської династії, їх подружжя і нащадків чоловічої статі, яке знаходиться на території держави, перехо-

дить до держави. Передача і встановлення прав на це майно після 2 червня 1946 року є недійсними.

XIV.Дворянські титули не визнаються.

Додатки до титулів, які існували до 28 жовтня 1922 року, вважаються частиною прізвища.

Орден Святого Маврикія зберігається як організація з догляду за хворими і діє в порядку, передбаченому законом.

Згідно із законом буде ліквідовано Геральдичну раду.

XV.Після вступу в силу Конституції стає законом Законодавчий декрет намісника престолу про тимчасовий устрій держави від 25 червня 1944 року №151.

XVI.Протягом року після вступу в силу Конституції переглядаються і приводяться у відповідність до неї попередньо прийняті конституційні закони, які прямо або опосередковано не скасовані.

XVII.Конституційні Збори будуть скликані їх головою для прийняття до 31 січня 1948 року закону про вибори до Сенату Республіки, спеціальних статутів регіонів і закону про пресу.

Конституційні Збори можуть бути скликані до проведення виборів нових палат якщо виникне потреба у вирішенні питань, що належать до їх компетенції згідно з частинами першою і другою статті 2, частинами першою і другою статті 3 Законодавчого декрету від 16 березня 1946 року.

Протягом відповідного періоду продовжують діяти постійні комісії. Вони повертають Уряду законопроекти, що надійшли до них із зауваженнями і доповненнями.

Депутати можуть направляти Уряду запити з вимогою письмової відповіді.

Конституційні Збори згідно з частиною другою цієї статті скликаються їх головою на вмотивовану вимогу Уряду або не менше ніж двохсот депутатів.

XVIII.Промульгацію цієї Конституції здійснює тимчасовий глава держави протягом п'яти днів після її прийняття Конституційними Зборами. Конституція вступає в силу 1 січня 1948 року.

Текст Конституції передається на зберігання до комунальної зали кожної з комун і залишається тут протягом 1948 року для того, щоб усі громадяни могли з ним ознайомитися.

Скріплена державною печаткою, Конституція буде включена до Офіційного зводу законів і декретів Республіки.

Конституція як Основний закон Республіки (Legge fondamentale della Repubblica) повинна дотримуватися з вірністю усіма громадянами і органами держави.

Конституція Італійської Республіки
(з передмовою Володимира Шаповала)

Рекомендовано до друку
правлінням Центру політико-правових реформ

Підписано до друку 15.09.2017 р.

Формат 64×90 1/16.

Наклад. 300. Зам. 1312.

Видавець: ФОП Москаленко О.М.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців:
Серія ДК №3304 видано Держкомтелерадіо України 28.10.2008 р.

Надруковано з готових діапозитивів ФОП Москаленко О.М.

ISBN 978-966-2214-13-0

9 789662 214130